Эхэ һайхан нютагаа эдэ хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-һээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1995 Октябрь 18
Намарайдунда хүхэгшэн тахяа
Һарын 24
СРЕДА
гарагай 4
№197 (19290)
Газетын сэн хэлсээтэ.

Декабриин 17 - Һунгалтын үдэр

НЭГЭН ҺАНАЛТАЙГААР

Россин Аграрна партиин түрүүлэгшэ **М. И. Лапшин** Сибириин область, хизаарнуудаар болон республиканууудаар аяншалха үедөө манай Буряад республикада ерээд, эндэһээ Шэтын область орибо.

Михаил Иванович Лапшин - Россин Гүрэнэй Думын депутат, Россин Аграрна партиин түрүүлэгшэ, Алтайн хизаарта түрэһэн, хүдөө ажахыда 33 жэл соо ажаллаһан юм.

Россин Гүрэнэй Дүүмэдэ агропромышленна комплексые хүгжөөхын түлөө шанга тэмсэл хэжэ байдаг гээшэбди. Жэшээлхэдэ, "Хүдөө ажахын кооперацы тухай" Россин Хуули баталагдаа һэн. Харин Россин Президентын туһалагшад тус хуулиемнай хүсэндэнь орууланг үй байһаар.

Агропромышленна комплексын хүгжэлтын долгоэнгы программа баталагдаха юм. Тиихэдэ "Тариаршадай (фермернүүдэй) ажахы тухай" хуули баталан абаха талаар ехэ хүдэлмэри ябуулжа байнабди. Гэбэшье Гүрэнэй Дүүмэдэ хүдөөгэй тариаршадай ажал мэдэхэ хүнүүд депутадуудаар сонгогдоха ёһотой. Гүрэнэй Дүүмэдэ манай партиһаа үсөөн хүн байһан дээрэһээ олохон хуулинуудые зүбөөр, хүдөөгэй ажалшадай аша тусада шиидхэхэ аргагүй болонобди, - гэжэ Аграрна партиин түрүүлэгшэ Улаан-Үдэдэ болохон республикын хүдөөгэй ажалшадай суглаан дээрэ мэдэлгэбэ.

Россин Аграрна парти байгша оной декабриин 17-до һунгалтын болотор хүдөөгэй ажалшадай суглануудаа дээрэ өөрынгөө партиин программа хэрэгжүүлхэ, һунгагшадай дунда ойлгуулалжын хэрэмэри ябуулха зорилготой гэжэ М. И. Лапшинай хэлэһэн үгэһөө элирбэ.

Россин Правительство хүдөө ажахыгаа дэмжөөхэ, хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилхэ асуудалда тон бага анхарал хандуулна. Дэлхэйн бүхы гүрэнүүд хүдөө ажахые хүгжөөлгэдэ гүрэнэй зүгһөө горитой туһаламжа үзүүлдэг ха юм.

Россин Гүрэнэй Дүүмэ агропромышленна комплекс хүгжөөлгэдэ 13,3 триллион түхэриг мүнгэ гаргашалха гэжэ тогтооһон байгаа. Тиихэдэ 1996 ондо гансал 4.5 триллион түхэриг гаргашалагдаха гэжэ В. С. Черномырдин хэлээ. Хүдөө ажахын продукци орон доторoо ехээр үйлэдбэрилхэ арга боломжо бии. Гэбэшье энэ арга боломжоёо хэрэглэхэ гэжэ ороноймнай хүтэлбэрилэгшэд оролдодоггүй гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглээ.

- Мүнөө Москвагай зондо худалдадаг бүхы продукциин 85 процентнь Баруун оронуудһаа худалдажа абтаһан продукци болоно. Тиигэжэ бүхы капиталис томо гүрэнүүдэй эдеэ хоол худалдажа абаад, өөһэдынгөө таряашадые дэмжэдэггүй байнабди. Арбан жэлэй саада тээ Росси дотор 120 гаран миллион тооно орооһо хуряадаг байгаа һаа, мүнөө жэлдэ 60 гаран миллион тонно орооһо таряан хуряагдаха гээд багсаагдана. Хүдөөгэй ажалшадые зайн галаар, түлишөөр, оньһон техникээр хангаха асуудал эгээл хүшэр асуудал болонхой, - гэжэ М. И. Лапшин хэлээ.

- Газар - манай гол баялигнай болодог. Тэрэниие худалдаха, худалдажа абаха ябадалые хорихын түлөө тэмсэнэбди. Газар эллүүрилэгшэдтэ газар үгтэхэ ёһотой. Бүхы дэлхэй дээрэ гүрэнүүд газар худалдадаггүй юм, - гэжэ тэрэ һануулаа. - Газар үмсын болгохо асуудалаар референдум үнгэргэхэ тухай НДР-эйхид хэлэдэг болоо. Магад референдум хэрэггүй, - гэжэ Аграрна партиин түрүүлэгшэ мэдүүлбэ.

Хүдөөгэй ажалшадай суглаан дээрэ "Үльдэргэ" гэжэ акционернэ таряашадай ажахынуудай түрүүлэгшэ **Л. Д. Цыбикжапова** үгэ хэлэхэдээ, хүдөөгэй ажалшад баатар ажалаараа продукци үйлэдбэрилнэ гэжэ тэмдэглэбэ.

Хүнгэн сэнтэй эд бараа хүдөөгэй зондо худалдахаяа болинхой. Гэхэ зуура архи ба архиин зүйлнүүд "үбдэгсөө" хүрэхөөр болонхой. Тиигэжэ хүдөөгэй ажалшадай хүдэлмэри урагшагүйдэнэ гэжэ тэрэ нэмэбэ. Газар худалдажа болохогүй, энэмнай арадай нангин зөөри мүн гэбэ.

Буряадай хүдөө ажахын академиин багша **А. Г. Рандин** үгэ хэлэхэдээ, хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилгэ жэлһээ жэлдэ доошолно, үхэр малай, хонидой тоо жэлһээ жэлдэ үсөөрнэ гээд тэмдэглээ. Энэмнай экономическа реформын эгээл ехэ "амжалта" болоно. Хүдөө ажахые газаашалха ябадалые буруушаанабди гэжэ тэрэ онсолбо.

Прибайкалиин районой фермер **Л. В. Корнакова** иигэжэ хэлээ: "Хүдөөгэй ажалшад олон һарануудсоо ажаллаһанай түлөө мүнгэ абанагүй. Гэхэ зуура фермернүүд үйлэдбэрилһэн продукцияа худалдаха аргагүйдэнэ".

БарҐажанай аймагай Хилганын колхозой түрүүлэгшэ **Л. Б. Ванюшкина,** республикын ветерануудай советэй түрүүлэгшэ **М-Ж. Ц. Гармаев,** Россин Федерациин Компартиин Буряадай республиканска эмхиин нэгэдэхи секретарь **В. Б. Базаров** болон бусад үгэ хэлэхэдээ, мүнөө Россин Правительствын ябуулдаг политикые эрид шууд буруушаагаа.

Хүдөөгэй ажалшадай хамтын суглаан тусхай тогтоол нэгэн һаналтайгаар баталан абаа, байгша ондо болохо Россин Аграрна партиин съездэ делегадуудые һунгаа.

С. ОЧИРОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: М.И. Лапшин.

М. Шантаковой фото.

ШАГНАЛ

Техническэ мэргэжэл олгохо талаар габьяатай байһанайнь, мөн удаан саг соо оролдосотойгоор хүдэлмэрилһэнэйнь түлөө Россин Федерациин Президент 1995 оной октябриин 5-най Зарлигаар Буряад Республикынь үндэһэн мэргэжэл олгодог 24-дэхи лицейн директор **Баглаев** Григорий Павловичта **"Россин Федерациин техническэ мэргэжэлэй һуралсалай габьяата багша"** гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгобо.

* * *

Хуули батадхаха талаар габьяатай байһанайнь ба үни удаан саг соо оролдосотойгоор хүдэлмэрилһэнэйнь түлөө Россин Федерациин Президент 1995 оной октябриин 5-най Зарлигаар Буряад Республикын адвокадуудай коллегиин президиумэй түрүүлэгшэ **Тармаев** Игнатий Алексеевичтэ **"Россин Федерациин габьяата юрист"** гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгобо.

Дэлгүүрэй үнэ сэнгүүд

ХУБИЛһААР, һЭЛГЭһЭЭР...

Эдеэ хоолой зүйлнүүд	Тэрэнэй сэнгүүд
Горкоопторгын зүгһөө наймаалагдаһан:	
үхэрэй килограмм мяхан	12000
гахайн —"—	16000
хониной —"—	12000
индюгэй гуя мяхан	12000
Үмсэһөө орохон:	
үхэрэй килограмм мяхан	8000-15000
гахайн —"—	15000-18000
хониной —"—	12000-14000
гахайн дабһалагдаһан саала	23000-25000
Загарайн бройлерно фабрикын тахяагай мяхан	13500
тахяагай хото	9500
—"— хүзүүн	6500
—"— сутлуулагдамал мяхан	10000
—"— эльгэн	10000
—"— үбсүүн	13600
Улаан-Үдын шубуунай фабрикын тахяагай мяхан	11000
дальбараагай —"—	9900
Улаан-Үдын мяханай комбинадай	
"молочная" сортын колбаса	23000
"русская" —"—	25000
"молодёжная" —"—	21000
"кубанская" —"—	24000
"отдельная" —"—	22000
"останкинская" —"—	20700
"селенгинская" —"—	12300
"саянская" —"—	20300
"одесская" —"—	25100
ливернэ —"—	8000
ветчина	27000
сосиска	22200
Үмсэһөө орохон:	
"одесская" сортын колбаса	23500-24000
"сходненская"	25000
"краковская"	24000
"московская", "польская"	25000
татагдаһан рулет мяхан	35000
гахайн сонгоогдохон саала	26000
Загаһанай зүйлнүүд:	
хүйтөөр сонгоогдохон омоли	23000-25000
—"— селёдко	18000
—"— кета	45000
—"— скумбри	14000-18000
дабһалагдаһан омоли	12000-15000
—"— селёдко	14000-15000
—"— горбуша	12000-15000
—"— пелядь	15000
дабһалагдаагүй сурхай	10000-12000
—"— горбуша	11500-12000
—"— навага	7000
—"— камбала	10000
—"— алгана	8000
—"— ялаагана	5200
Һүнэй зүйлнүүд:	
хахад литрэй шэлтэй һүн	1800
—"— тараг	2000
—"— снежок	2150
250 грамм ээзгэй	2400
—"— зөөхэй	2400
100 грамм саахарлагдаһан ээзгэй	1200
малай килограмм тохон	20000
Зүгын тохон	20000
Огородой эдеэнэй зүйлнүүд:	
һонгино	1500-2000
чеснок	4500-6000
үгэрсэ	12000
морхооб	1500
свекло	3000
хартаабха	1300
хүнэг хартаабха	9000
капуста	1500
Жэмэс: килограмм яблока	4000-6000
—"— груша	5000-9500
—"— виноград	4000-10000
—"— арбуз	7000
—"— сливэ	8000
—"— перец	6000
Тахяагай арбан үндэгэн	5200-5600

Редакциин социально-экономическа таһаг.

Декабриин 17 - hунгалтын үдэр

ХАРЮУСАЛГА УЛАМ ДЭЭШЭЛҮҮЛЭГДЭЭ

Манай корреспондент С. ОЧИРОВ Буряад Республикын прокуророй орлогшо К. А. Будаевта хандажа, хэдэ хэдэн асуудалнуудта харюусахыень гуйhан байна.

Асуудал: Капитон Аюрзанаевич, Россин Федеральна Суглаанай депутадуудые 1993 ондо hунгахада, мүн Буряад Республикын Арадай Хуралай депутадуудые 1994 ондо hунгаха үедэ hунгалта тухай хуули эбдэгдэhэн байгаа. Энээн тухай газетэнүүдтэшье бэшэгдэhэн байха. Прокуратура ямар хэмжээнүүдые абадаг гээшэб?

Харюу. Прокуратурын зүгhөө хэмжээнүүд абтадаг байгаа. Гэхэтэй хамта hунгалта тухай хуулинууд тодорхой бэшэ байгаа гэхэдэ, алдуу болохогүйл ха.

Асуудал. Мүнөө hунгалтада haад хэдэг хүнүүд ямар харюусалгада хабаадуулагдажа болохо байнаб?

Харюу: 1995 оной апрелиин 28-да баталан абтаhан Росиин Федерациин Хуулиин ёhоор, Россин Федерациин Уголовно кодексын 132-дохи, 133-дахи, 133[1]-дахи статьянуудта нэмэлтэнүүд оруулагдаhан юм.

hунгалтада хабаадаха эрхээ бэелүүлхэдэнь элдэб аргаар haад хэhэн хүнүүд 3 жэл хүрэтэр эрхээ хаhагдажа болоно гээд Уголовно кодексын 132-дохи статья соо хэлэгдэhэн байгаа. Тус статьяда хубилалтануудба нэмэлтэнүүд оруулагдажа, үшөө тодорхой болгогдоhон гээшэ.

hунгуулиин комиссинуудай хүдэлмэридэ, hунгуулиин комиссинуудай гэшүүдэй уялгаяа дүүргэхэ үедэ haад тойбо татаhан, мүн эдилгэ үгэхэ, худал хуурмаг ябадал гаргаhа, заналта хэhэн байбал, тиимэ хүнүүд мүнөө 3 жэлээр эрхээ хаhагдаха гү, али ажалай доодын түлбэриин 200 дахин хэмжээнэй мүнгэн яла түлүүлхэ хараалагдана.

Өөрынгөө тушаалые хэтэрмэ үлүүгээр хэрэглэhэн хүнүүд 3 жэл хүрэтэр эрхээ хаhагдаха гү, али 200-haa 300 дахин хүрэтэр хэмжээнэй мүнгэн яла түлэхэ ёhотой гээд хэлэгдэнэ. Эдэ бүхы хэрэгүүдэй эмхидхэгдэhэн бүлэгөөр ябуулагдаа haань, 3 жэлhээ 5 жэл хүрэтэр болзороор эрхээ хаhагдажа болохо байна.

Россин Федерациин УК-гай 133-дахи статьягай ёhоор, hунгалтын дүнгүүдые зорюута хазагайруулhан, худал хуурмаг тоонуудые бэшэhэн хүнүүд хоёр жэл хүрэтэр эрхээ хаhагдаха гү, али 300 салингай хэмжээнэй яла түлэжэ болохо юм.

Иихэлээрээ урдахи хуулида нэмэлтэнүүдые оруулhанай удаа hунгалтын үедэ элдэб ааша гаргаhан, өөрынгөө тала баригшадые депутат болгохо гэжэ хуули бусаар ороддогшод, хатуу хэhээлтэдэ хүртэхэ, шанга харюусалгада хабаадуулагдаха гэжэ элирнэ бшуу.

Үшөө нэгэ жэшээ дурдая. Хуули буса ябадал гаргахые баадхаhан, комиссиин гэшүүдые мэхэлhэн, эдилгэ үгэhэн, хүсэ хэрэглэhэн гү, али хүсэ хэрэглэхээр занаhан, зөөри үгы хэhэн, гү, али зөөриинь үгы хэхээр занаhан, мүн тушаалаа хэмhээ үлүүгээр хэрэглэhэн хүнүүд нэгэ жэлhээ табан жэл хүрэтэр эрхээ хаhагдаха гү, али 200-haa 400 хүрэтэр салингай хэмжээнэй яла түлэхэ ёhотой юм.

Асуудал. Мүнөө захиргаанай зүгhөө ямар зэмэ тохогдожо болохо байнаб?

Харюу. Захиргаанай хуули ёhо эбдэhэнэй түлөө кодексдо шэнэ 8 статья бии болгогдоо. Жэшээлхэдэ, ондоо хүнүүдэй түлөө hунгахынь тула эрхэтэдтэ hунгуулиин бюллетень үгэhэнэй, hунгалтада хабаадахын тула эрхэтэдтэ амаралта үгэхые арсаhанай түлөө, hунгалтын урда тээхи ойлгуулан идхалгын хүдэлмэриин эрхэ байдалые эбдэhэнэй, ондоо хүнэй нэрэhээ худал хуурмаг листовконуудые тарааhанай, hунгалтада зорюулагдаhан мүнгэ гаргашалhан тухай тоосоо үгэхээ арсаhанай, хуули бусаар мүнгэ оложо, hунгалтын урда тээхи идхалгын хүдэлмэри ябуулhанай түлөө ажалай түлбэриин 100 дахин хэмжээнэй мүнгэн яла түлүүлхэ гээд эдэ статьянууд соонь тодорхойлогдоно.

Россин Федерациин эрхэтэнэй hунгуулиингаа эрхые сүлөөтэйгөөр хэрэглэхэ ябадалда haад тойбо татаhан гү, али нюусаар дуугаа үгэхэ ябадалые хазагай-руулhан хүн - 10-haa 50 хүрэтэр салингай хэмжээнэй яла түлэхэ юм. Тиихэдэ тушаалта нюурнууд 20-hoo 100 хүрэтэр салингай хэмжээнэй яла түлэхэ байна.

hунгуулиин комиссиин хүдэлмэридэ тушаалта нюурнуудай зүгhөө haад хэгдэhэн байбал, тэдэ тушаалтадай hунгуулиин комиссиин хүдэлмэридэ хамааралсаhан, уялгануудаа бэелүүлхэдэнь haад тойбо татаhан байбал, 20-hoo 100 хүрэтэр салингай хэмжээнэй яла түлэхэ ёhотой.

hунгуулиин комиссида хэрэгтэй мэдээнүүд ба материалнуудые үгөөгүй, мүн комиссиин эрхэ түлөөлэлгынгөө зэргээр шиидхэбэринүүдые дүүргээгүй тушаалта нюурнууд 10-haa 20 хүрэтэр салингай хэмжээнэй яла түлэхэ ёhотой.

Асуудал. Захиргаанай зүгhөө зэмэ тохохо асуудал хэн шиидхэхэ ёhотой юм?

Харюу. Арадай сүүдэй судья.

Арадай судья иимэ асуудалые нэгэнhээ 7 хоног хүрэтэр саг соо хаража үзэхэ, шиидхэхэ ёhотой. Тиигэжэ hунгалтын үедэ элдэб ааша гаргаhан хүнүүдэй харюусалга дээшэлүүлэгдэбэ.

ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ХҮДЭЛМЭРИИН ДОЛООН ХОНОГ

Октябриин 20-до үнгэргэгдэхэ Буряад Республикын Правительствын заседани дээрэ байгша оной 9 hарын туршада республикын социально-экономическа байдал, бюджедэй гүйсэдхэлэй дүнгүүд болон ерэхэ жэлэй хараа түсэбүүд зүбшэн хэлсэгдэхээр хараалагдана. Ууха уhаар хүн зониие хангаха талаар региональна программа зүбшэн хэлсэгдэхэ. Мүн лэ энэ үдэр үхибүүд болон хуулиин наhа гүйсөөгүйшүүлэй зунай амаралтын дүнгүүдые гаргаха талаар республиканска конференци үнгэргэгдэхэ байна. Эрдэм hуралсалай министерство октябриин 19-20-до хоёр үдэрэй семинар-зүблөө эмхидхэхэ юм.

Правительствын Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо **М. А. Спасовай** хүтэлбэрилдэг харьяата министерствэнүүд болон албан зургаануудта малай үбэлжэлгые хангахаа ба экологическа асуудалнуудые шиидхэхэ талаар хүдэлмэри үргэлжэлүүлэгдэхэ.

Октябриин 17-hoo 20 болотор Байкальск хотодо Байгал нуурай талаар правительственна комиссиин хүдэлмэриин зүблөөнүүд үнгэргэгдэжэ, Байгалай уhанай нюрууе нэгэ хэмжээндэ байлгаха тухай асуудал хаража үзэгдэхэ.

"Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ үнэтэ металлнууд болон эрдэни шулуунуудые олзоборилгые, үйлэдбэрилгые, хэрэглэлгые гуримшуулха тухай" Буряад Республикын Хуулиин проект зүбшэн хэлсэхэ талаар зүблөөн октябриин 17-до үнгэргэгдэхэ.

Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо **А. Н. Жильцовой** хүтэлбэрилдэг албан зургаануудта Буряад Республикын социально-экономическа хүгжэлтын Федеральна программын проектээр хүдэлмэри үргэлжэлүүлэгдэхэ. Ажалай ба ажалаар хангалгын министерствэдэ социальна талаhаа муугаар хамгаалагдаhан хүн зониие ажалаар хангалгада туhалха талаар хэмжээ ябуулганууд тодорхойлогдоно.

Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо **Л. Ч. Нимаевагай** хүтэлбэрилдэг харьяата министерствэнүүд болон албан зургаануудта социальна асуудалнуудта шиидхэхэ талаар хүдэлмэри үргэлжэлүүлэгдэнэ. Октябриин 19-дэ Элүүрые хамгаалгын Эрдэм hуралсалай министерствэнүүдэй хамтын коллегиин дээрэ "hурагшадай нюдэн харааг хамгаалха" гэhэн асуудалые хаража үзэгдэхэ. Хяналтаймагай түбэй больницуудые байгуулагдаhаар 175 жэлэй зорюулагдаhан конференцые бэлэдхэл хэгдэнэ.

Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо **Л. А. Табалаевай** толгойлдог хүрэмжэ министерствэнүүд болон албан зургаануудта түлшэ, дулаанай болон электрын эрчимтэй хүсөөр хангалгын, гэр бүлэй болон бусад объектнуудые барилгын гол шугамнуудта асуудалнуудта анхарагдана.

Октябриин 17-до "Жэнэвэ инвест" жасын соведэй зүблөлдөнө боложо, тус жасын ажалтаные ябуулгын түсэб хаража үзэгдэхэ. Октябриин 18-да үнгэргэгдэхэ Барилгын болон архитектурын коллеги барилгын сэнгүүдые тогтоолгын асуудалнууд түрүүлэн зүбшэн хэлсэхэ ёhотой.

Эсэгэ ороноо хамгаалагшадые Агууехэ дайнай ветерануудые гэрэй, Мухар-Шэбэрэй аймгайдаа түбэй больницын, Түгэ шулуун нүүрhэнэй уурхайдаа барилгануудта оперативна штабууд эмхидхэгдэхэ.

Правительствын Түрүүлэгшын лэгшын орлогшо **Н. А. Астахыкын** хүтэлбэрилдэг алба зургаануудта үмсэлэгдэн байhан предприятинуудые акцинуудай пакетуудые худалдаха талаар комиссиин инвестиционна программануудые болон ажалтаные ябуулгые бэелүүлгые хинжэ гурим тухай дүрим зохёогдоно. Долоон хоногой туршада "Ажалые хэрэглэгшэдэй эрхэнүүдые хамгаалха" тухай хуули сахиулгаяа талаар оперативна шалгалтануудые үнгэргэгдэхэ.

Буряад Республикын Президентэй болон Правительствын хэблэлэй алба

Үнэ сэнгүүдэй асуудал

ДАХИНАА ДЭЭШЭЛБЭ

Акционернэ "Ангарск-нефтеоргсинтез" бүлгэмэй мэдүүлhэнэй ёhоор, тэдэнэй үйлэдбэрилhэн нефтепродуктнуудай оптово худалдалгын, мүн акционернэ нэмэл түхэлэй "Омский НПЗ" бүлгэмэй үгэдэг АИ-92 түхэлэй бензинэй сэн дахинаа дээшэлбэ. Буряад Республикын Экономикын министерствын дэргэдэхи сэнгүүдэй талаар комитет энэ асуудалаар 1995 оной октябриин 10-haa акционернэ "Буряат-нефтепродукт" бүлгэмэй худалдаhан А-76 түхэлэй бензинэй сэн 1394 түхэриттэ, Үдэ мүрэнэй хүүргэ барилгадаа байhан ушараар тэрэндэ зорюулагдажа, энэ сэн 1450 түхэриттэ, АИ-92, АИ-93 түхэлэй бензинэй сэн 1635 түхэриттэ, харин хүүргэ барилгада - 1790 түхэриттэ хүргэгдэбэ.

Хэрбээ hанамжа бомо дурадхалнуудай ороо гэжэ hаань, акционернэ "Буряат-нефтепродукт" бүлгэм эдэ сэнгүүдые доошолуулха аргатай.

Буряад Республикын Правительствын хэблэлэй алба

Агын автономито округто

ЭМХИ БАЙГУУЛАГДАБА

КПСС-ые тарааhанай hүүлээр Агын район дотор зуу гаран коммунистнууд дахин бүридхэлдэ абтанхай. Тэдэнэй түлөөлэгшэд сугларжа, зүблөө хээд, районой парторганизациин байгуулагдаhан тухай соносхобо. Тэрэнэй бюро 7 хүнhөө, секретарьнуудаар Л. Климова, В. Еланов гэгшэд hунгагдаба. Иигээд hуурин тосхонуудаар эхин эмхинүүдые hэргээхэ тухай шиидхэбэри абтаба.

Районно партконференцидэ хабаадагшад КПРФ-эй hунгалтын урдахи платформотой танилсаа. Энэниие hень партиин окружкомой секретарь Д. Тумунбаяров тайлбарилжа үгөө. Тэрэ тээсгэн болоhон Россин Федерациин Коммунис партиин ээлжээтэ бэшэ съездэ хабаадалсаад ерэhэн юм. Суглаанда хабаадагшад Россин Гүрэнэй Дүүмын hунгалтада партиин хараалhан шэглэлнүүдые hайшаагаа, Агын hунгуулиин нэгэ мандатна 215-дахи округоор Гүрэнэй Дүүмын депутат Б. Б. Жамсуевые дэбжүүлхэ тухай Урта нютагай hунгагшадай шиидхэбэриие hайшаагаа.

ЕХЭ ҮБhЭТЭЙ

Хара-Шэбэрэй малшадhаа Черниндоржо Пурбуев үбhэ хуряалгада хам оролсожо, түрүү зэргэдэ гаранхай. Энэ зун тус хонишон аха дүүнэртээ хамтаржа, 60 hүри үбhэ соможо абаад, мүнөө намаржаанайнгаа байрада бултыень татажа оруулба. Тэрээнhээ гадна үбhэндэ хамhалсагшадта хүсэд хүрэхэ үбhэн үгтөө.

10-дахи жэлээ Пурбуевтан хони үсхэбэрилдэг юм. Үнгэрэгшэ хабарай хатуу шэрүүн хаhа соо 300 гаран хурьга абаад, тэдэнээ бултыень тэнжэгээ. Хонишод үбэлжөөндэ гүйсэд бэлэдхэлтэй, хашаа хорёонуудаа сэбэрлэнхэй, хонидоо искусственна аргаар үрэжүүлжэ байна.

Малшадай байра байдал дангигар. Хоёр байшантай, техникэ болон зэр зэмсэгээ хадагалха сарайтай, зайн галаар хангагданхай. Жэбхээhэн гэдэг хүндын зүүн бэедэ намаржаандаа оронхой. Малшад телевизор харадаг, радиошагнадаг, газетэ журналнуудые захидаг гээшэ. Ажалай түлбэрые абадаггүйшье haa, үмсэдөө олон малтай болонхой.

Хара-шэбэрэйхид энэ үеэ үбhэ ногоо ехээр нөөсэлөө. Үнэ хамтагүй бултадаа үбэлжэ амжалтатай үнгэргэхээ аргатай. Энэ талаар урдын мэдээлэлтэй түрүүлэгшэ, мүнөө нютагай захиргаанай зайhан Социальна Ажалай Герой Бальжинимаев Мажиев ехэ ороддолгоо гаргана. Агын арад зоной ажал эмхидхэбэ...

Ц. ГОНГОРОВ.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭД БОЛОН КОМИТЕДЭЙ ГЭШҮҮДЭЙ БАЙГША ОНОЙ ДҮРБЭДЭХИ КВАРТАЛДА ЭРХЭТЭДТЭЙ УУЛЗАЛГЫН ГРАФИК

1. **Семенов** Михаил Иннокентьевич, Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ - 1-дэхи ба 3-дахи понедельнигэй үдэр 14 сагhаа.

2. **Карнышев** Александр Дмитриевич, Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо - 2-дохи ба 4-дэхи понедельнигэй үдэр 14 сагhаа.

3. **Линейцев** Николай Петрович, Арадай Хуралай Социальна политикын талаар комитедэй түрүүлэгшэ - 1-дэхи вторнигой 14 сагhаа.

4. **Шилов** Леонид Степанович, Арадай Хуралай комитедэй түрүүлэгшын орлогшо - гурбадахи вторнигой үдэр 14 сагhаа.

5. **Дождикова** Галина Александровна, Арадай Хуралай Социальна-политикын талаар комитедэй гэшүүн - 4-дэхи вторнигой үдэр 14 сагhаа.

6. **Агалов** Владимир Константинович, Арадай Хуралай Экономическа политикын талаар комитедэй түрүүлэгшэ - 1-дэхи средагай үдэр 14 сагhаа.

7. **Нечаев** Алексей Григорьевич, Арадай Хуралай Экономическа политикын талаар комитедэй түрүүлэгшын орлогшо - 2-дохи средагай үдэр 14 сагhаа.

8. **Семенов** Бато Цырендондокович, Арадай Хуралай Бюджедэй, налогой, финансын, банкнуудай талаар комитедэй түрүүлэгшэ - 3-дахи средагай үдэр 14 сагhаа.

9. **Саганов** Владимир Бизьяевич - Арадай Хуралай комитедэй түрүүлэгшын орлогшо - 4-дэхи средагай үдэр 14 сагhаа.

10. **Марков** Владимир Иванович. Арадай Хуралай Гүрэнэй байгууламжын, нютагай өөhэдыгөө хүтэлбэрилгын талаар комитедэй түрүүлэгшэ - 1-дэхи четвергын үдэр 14 сагhаа.

11. **Кукшинов** Виктор Казанович, Арадай Хуралай комитедэй түрүүлэгшын орлогшо, 2-дохи четвергын үдэр 14 сагhаа.

12. **Боросгоев** Дамба Чимитович, Арадай Хуралай Улаасхоорондын ба региональна холбоонуудай талаар комитедэй түрүүлэгшэ - 1-дэхи пятницын үдэр 14 сагhаа.

13. **Сундарон** Дарима Доржиевна, Арадай Хуралай комитедэй түрүүлэгшын орлогшо - 3-дахи пятницын үдэр 14 сагhаа.

Дэлгүүр: ажамидарха арга бэдэрхэ

ХОНИДНАЙ ХОСОРХО ЁhОГҮЙ

...бүхы наhаараа мал ажалтай, ...нгаяа хонин hүрэг үсхэ-...лүүлгэй холбоотой, хүнүүдэй ...ка, шагнажа ябахада, зүрхэ ...хэлээ үбдэхөөр байдал ...хэнэ гээшэ ааб даа. Хэр үгhаа ...ааго адууhа мал, хун сагаан ...ыдые олоор үдхэжэ байhан ...ад Республикын, хүршэ ...тын областиин хүдөөгэй ...ажалнуудта эдэ hалбаринуудынь ...лэй жэлнүүдтэ доройто ...ойтоhоор hалаха туйлдаа ...энхэй.

...эргэл голхормоор юумэн ..., маная эндэхи хэдэн үеын ...нгэдэй, мэргэжэлтэдэй, хони-...й олон арбаад жэлэй оролдо-...бан болгоhон забайкалиин ...ин hоohотой шэнэ түхэлэй ...ыдой эрхим hайн шанарайнь ...ухаагдажа, тоо толгойнь ...үйгөөр хороогдожо байхань ...гаяа харамтай. Эдэ бүгэдэдэ ...агаа зобонгүй байхын яашье ...гүй.

...исашье hанаагаа зобоод, ...ороод байхагүй, бидэ булта ...ад зон хадаа элинсэг ...исагуудайнгаа, эхэ ...нэрэйнгээ мүнөө болотор ...бэрилжэ ерэhэн хонин ...ые абарха, гол таhаржа үгы ...ссаюулhаань хамгаалха гээшэ ...гин уялгамнай болоно. ...hөөмнай ондоо хэн энээнэй ...бодотоор оролдохоб даа.

...гэй хамта энэ талаар заахан ...дал түрүүлмэ зарим тэды ...хэгдэжэ байна хэбэртэй. ...д Республикын Президент ...В. Потапов Шэтын областиин ...н Буряадай автономито болон ...гэй областиин Усть-Ордагай ...номито округуудай хүтэл-...лэгшэдтэй хамта Россин ...ерациин Правительствада энэ ...удлаар хэдэн дахин хандаа ...Леонид Васильевич Потапов ...байкалиин нютагуудта хонин ...ай айхабтар хүндэ байдалда ...байhан тухай Федерациин ...дэ, мүн Гүрэнэй Дүумын ...тадуудай урда үгэ хэлээ. ...эйнь үндэhөөр "Буряад ...публикада, Шэтын областьдо ...ин ажалые абарха тушаа ...абтар шухала хэмжээнүүдые ...бха тухай" тогтоолой проект ...гөдожо, Россин Федерациин ...ньер В. С. Черномырдиндэ ...ахыень дамжуулагданхай.

Эжэнь хэзээ хүсэндөө хүргэг-...ж, бодото хэмжээнүүд абтаха юм, энэмнай ондоо асуудал мүн.

Хэрбээ тиимэ хэмжээнүүдэй абтаад байбалнь, нарин hоohотой хонидой үүлтэрые hайн болгохо хэрэгтэ горитой мүнгэн туhаламжа хүргэгдэхэ зэргэтэй. Нүгөө талаараа, манай эндэхи шэмэрүүн хүйтэн уларилтай байгаалиин эрхэ байдалда үнэтэй сэнтэй hооhо ехээр үгэдэг үүлтэрэй хонидые бии болгохо гээшэ ехэхэн туйлалта болоно. Энэ баялигые дэмы алдаха, хосороохо болоо hаа, ехэхэн алдуу гэжэ Россин Федерациин Правительствашье ойлгохо ёhотой гэжэ hанагдана.

Дэлгүүрэй харилсаанай орёо бэрхэтэй эрхэ байдалда хонин ажалай продукциин худалдаа наймаанда гүйсэтэй, сэндээ хүрэдэг байхынь тула баhал онол арганнуудые бэдэрхэ саг ерээ.

Мүнөө диилэнхи олон ажахынуудай хонидой нарин hооhо, мяха үгэдэг hаань, зарим газарта үшөө дулаан дэгэл болохо арhа, хибэс нэхэхэ шэрүүн, шэрүүбтэр hооhо үгэдэг шэнэ үүлтэрэй хонидые бии болгохо тухай бодомжолдог болонхой. Гадна олохон зоной хэлэдэгэй ёhоор, илангаяа шэмэрүүн уларилтай аймагуудта нарин hоohотой хонид үбэлэй шанга хүйтэндэ бэлшээридэ ходо ябахадаа ядалдана, үбhэ тэжээл hайса эдюулээгүйдэ аргагүй болоно. Тиигэжэ тэдэнэр тэжээлээр дуталдажа, үдэсэ муутай байна, ашаг шэмэ багаар үгэнэ гэжэ хэлсэдэг. Тэрэнь зарим тэды зүйтэйшье.

Энээн дээрэhээ Буряад ороной зарим нютагуудта шэрүүбтэр, шэрүүн hоohотой, арhаарнь дэгэл оёхоор, hоohоорнь хибэс нэхэхээр шэнэ үүлтэрэй хонидые үсхэбэрилдэг болохо ажал ябуулагдажа эхилэнхэй. Би өөрөө Москвагай Скрябинай нэрэмжэтэ ветеринарна академидэ хүдэлжэ байгаад, Буряад Республикын селекционернүүдтэ туhалалсажа, шэнэ үүлтэрэй хонидые бии болгохо хүдэлмэрие хэдэн жэлдэ толгойлжо байнаб. Энээнhээ урагша Волгоградай, Астраханиин областьнуудта шэнэ үүлтэрэй хонидые бии болгохо талаар олон жэлдэ хүдэлөө хүм.

Буряад Республикада түрүүн Мухар-Шэбэрэй аймагай Сутайн совхоздо нарин hоohотой буряад түхэлэй эхэ хонидто шэрүүбтэр hоohотой, тэбхэр томо hүүлтэй казахай, мүн байдрагай кучугурай үүлтэрэй хусануудые табижа үрэжүүлнэбди. Тэдэнэй түлыень нарин бүридхэлдэ абажа, саашадань өөhэд хоорондонь холижо үсхэбэрилхэ байнабди. Энэ хүдэлмэриин түрүүшын дүнгүүдые харахада, хурьгадынь эсэгэнэрэйнгээ түхэл шэнжэ абаhан, бэеэр сула, томошье, шэрүүбтэр саб сагаан hоohотой гарана. Тиимэ хонид үбэлэй hаари хүйтэндэ, хабарай хагсуу hалхинда яhала ядамаргүй бэлшээд ябахаар байна. Мүнөө Сутайн совхоздо манай эндэхи нарин hоohотой эхэ хонид болон казахай шэрүүбтэр hоohотой хуса хоёрой хоорондоhоо гараhан 469 хурьган, мүн кучугурай хусын түл - 289 хурьган, байдраг-халха үүлтэрэй хусын түл - 531 холимол үүлтэрэй хурьгад томо болгогдожо байнхай. Эхэнүүдhээ hалгаагдахадаа, тэдэ хурьгад тус бүридөө эрэнүүдынь - 23 килограмм, эмэнүүдынь - 20,8 килограмм татаа юм. Hоohонойнь ута 7,8 сантиметр болодог байна. Бүхыдөө 1289 холимол үүлтэрэй хурьгад абтанхай. Тэрэшэлэн Хурамхаанай аймагай Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз, Баргажанай аймагай таряашадай ажахынуудай "Баян-Гол" эблэл, Загарайн аймагай "Дружба" колхоз, Мухар-Шэбэрэй аймагай Суулгын совхоз нарин hоohотой үүлтэрэй зарим эхэ хонидтоо баhал шэрүүбтэр hоohотой мяхалиг үүлтэрэй хусануудые бага зэргэ табижа, түрүүшын холимол хурьгадые абажа эхилээ.

Саашадаа энэ хүдэлмэриие зүбөөр ябуулжа шадаа hаа, эдэ хонидhоо hайн шанартай тарган мяха, хибэс нэхэхээр ута шэрүүбтэр hооhо, элдэб дулаан, гоё дэгэлнүүдые оёхо арhа шүрбэhэ горитой абадаг болохо арга бии. Юуб гэхэдэ, иимэ үүлтэрэй хонид шэрхи, түргэн үдэсэтэй байна. Хурьгадые 6-7 hаратайдань тус бүридөө 30-35 килограмм шэгнүүртэй болгожо, зундаа hооhыень хайшалаад мяханда худалдабал, нэгэдэхеэр, гаргаша багатайгаар hайн шанартай мяха, хоёрдохёор, hооhо, үшөө дулаахан дэгэл болохо арhа үгэхэ бшуу. Тиигэхэдээл хонин ажалай ашаг үрэ үгэсэ хараа байса дээшэлхэ зэргэтэй.

Гадна республика соо шэрүүн hоohотой анханай буряад үүлтэрэй хонидые Үбэр Монголhоо түрүүн асаржа үсхэбэрилхэ талаар баhал зарим алхам хэгдэжэ эхилэнхэй. Гэбэшье тэдэниие нарин hоohотой хонидтой худхаhанай хэрэггүй, сэбэр зандань, өөhэд хоорондонь үсхэбэрилhэн дээрэ гэжэ hанагдана.

Хэнэйшье мэдэhээр, шэнэ үүлтэрэй хонидые бии болгохын тула олохон жэлдэ оролдосотойгоор худэлхэ хэрэгтэй. Ябан ошотороо, манай эндэ шэрүүбтэр, хибэс нэхэхэ hооhо үгэдэг үүлтэрэй хонид олон болохол ёhотой.

Харин тэрэ болотор нарин hоohотой хонидоо дан ехээр үсөөлжэрхингүй, үсхэбэрилхэ, энэ hалбаридаа али бүхы анхарал хандуулха, оролдожо худэлхэ болонобди. Ондоо аргагүй. Хониной hоohон гээшэмнай тиимэшье үнэгүй, хэндэшье хэрэггүй юумэн бэшэл. Бодоод үзэел даа. Эрэ хүнэй үмдэхэ нэгэ костюм оёхын тула 2,5 метр hоohон бүд хэрэгтэй. Тэрэниие нэхэхын тула 800 грамм сэбэр утаhатай угаагдаhан hоohон гаргашалагдана. Тэрэнэй сэн тушаахадань 10 мянган түхэриггэ болоно бшуу. Харин эрэ хүнэй үмдэхэ шэнэ костюм хэдытэ байнаб? Энээнэй хоорондохи сэнгүүдэй илгаань айхабтар ехэ. Тиигэжэ hооhо буйлуулдаг, бүд нэхэдэг промышленность туйлай ехэ олзо оруулна ха юм. Тэрэнэй хоорондуур элдэб аралжаа наймаа хэгшэд манай хонидой hооhо иишэ тиишэнь худалдажа, хэды ехэ мүнгэ өөhэдтөө оруулна гээшэб! Дэлхэйн дэлгүүрдээрэ Австралиин хонидой hооhоной килограмм бүхэниинь 11-12 долларто байхадань, Россин хонидой hооhон оройдоол 60-80 центээр сэгнэгдэнэ.

Эдэ бүгэдэ хэзээ нэгэтэ гуримшуу лагдаха зэргэтэй. Хонин ажалай продукциин ехээр, гаргаша багатайгаар абтадаг болоод байгаа hаань, энэ hалбаринhаа олзо оруулагдаха, хонишодой, зоотехнигүүдэй хүдэлмэри хүндэтэй, hайнааршье түлэгдэдэг болохо hааб даа.

Н. ЦЫРЕНДОНДОКОВ,
Москвагай Скрябинай нэрэмжэтэ академиин профессор.

МОСКВА. Россин Федерациин Правительствын толгойлогшо Виктор Черномырдин октябриин 14-дэ жэлэй эсэс болотор электрын элшэ үсэнэй болон газай тарифуудые хубилангүйгөөр, тэрэ шэгтэнь үлөөхэ тухай захиралтада гараа табиба. Россин премьер, "Манай гэр—Росси" гэhэн ниитэ политическэ нэгэдэлэй толгойлогшо (Гүрэнэй Дүүмэдэ hунгалтаар) В.Черномырдин Россин пенсионернүүдэй холбооной региональна эмхинүүдэй түлөөлэгшэдтэй уулзаhанайнгаа удаа документдэ гар табиха шиидхэбэри абаа гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

РОССИН hОНИНУУД

Гүрэнэй Дүүмын пленарна заседани дээрэ ороной социально-экономическа байдал тухай мэдээсэл хэхэ зуураа, премьер регионуудай хүтэлбэрилэгшэдтэ, предприятинуудай директорнүүдтэ хандажа, байгша оной эсэс болотор сэнгүүдые дээшэлүүлхэгүйн тула оролдохыень уряалба.

ВЛАДИВОСТОК. Чечен Республикадахи дайнай сууряан Приморидо хүрэжэ, хүн зоной зүрхэ сэдьхэл доhолгообо гэжэ ИТАР-ТАСС-ай корреспондентдэ хизаарай УВД мэдээсэбэ. Славянка тосхондо сэрэгэй алба хэжэ байhан 19-тэй сержант hогтуугаар дүрбэн хүнэй, тэрэ тоодо гурбатайхан үхибүүнэй ами хороогоо. Энэ зэрлиг муухай гэмтэ ябадал гаргагша хахад жэлэй туршада Чечняда шуhата тулалдаануудта хабаадаhан байгаа. Тэндэхи шуhата үйлэ хэрэгүүдтэ хатуужаhан, гам хайрагүйгөөр алаха хюдахые үзэhэн хадаал иимэ зэрлиг ааша гаргаа гэжэ нютагай милици тухайлна.

МОСКВА. Байгша ондо Россида алта олзоборилго 30 процентээр доошолхо гэжэ "Россин алтанай клуб" нэгэдэлэй президент Михаил Бажанов Бизнес-ТАСС-ай корреспондентдэ хэлэбэ. Үнгэрэгшэ жэлдэ 140 тонно алтан олзоборилогдоо hэн. Харин байгша оной эсэстэ энэ тоогой 110-115-да хүрөөл hаань, эрхим гэжэ тоолохо хэрэгтэй.

Туйлай ехэ налогуудhаа, транспортна тарифуудай, элшэ үсэнэй, түлишэ-түрхилгын материалнуудай үнэ сэнгүүдэй ургалагдахын аргагүйгөөр улам дээшэлгэнээ уламжалан, алта олзоборилхо гээшэ гарзатай болоо. Иигэжэ алтанай өөрын үнэ сэн дэлхэйн сэнгүүдhээ дээшэ байха юм.

Россин Президентын Зарлигай, Россин Федерациин Правительствын "Үнэтэ металлнуудай дэлгүүрые саашадань хүгжөөхэ талаар нэмэлтэ хэмжээнүүд тухай" Тогтоолой гаргагдахада, ондоо байдалтай ушархабди гэжэ Михаил Бажанов хэлэнэ. Эдэ документнүүд hаяар баталагдажа, олондо мэдээсэл тараалгын хэрэгсэлнүүдтэ толилогдохо ёhотой.

ЭРХҮҮ. 2500 гэр түүхын хүшөөгэй гэжэ нэрлэгдэнэ. Тэдэнэй 800-ниинь республиканска удха шанартай гэжэ тэмдэглэлтэй. Эрхүүгэй захиргаанай "Түхэреэн шэрээ" эмхидхэгдэжэ, тэрээндэ хабаадагшад муниципальна совет байгуулхые дурадхаба. Иимэ совет архитектурын хүшөөнүүдые заhабарилха талаар хэмжээ ябуулганнуудые эмхидхэдэг байха hэн.

Түүхын музей байгуулха, Эрхүүгэй урданай хүшөөнүүд тухай ном гаргаха шиидхэбэри абтаа, түүхын хүшөөнүүдые городто дамжуулха тухай дурадхал областиин захиргаанда оруулагдаа.

(ИТАР-ТАСС).

Хэдыхэн үгөөр

ҮЗЭХЭГҮЙНЬ...

Украинаhаа мэдээсэгдэhэнэй ...оор Львов хотын, мүн бусад ...арим хотонуудай ...ургуулинуудта ород хэлэн ...эрэ заалга хоригдобо. ...эргэдэй энэ талаар ...ургушаалганнуудта засаг ...аряашад анхарал огто ...ндуулаагүй.

ҮДЭЛГЭГДЭНГҮЙ БАЙГАА...

Сахалиндахи Нефтегорск ...тын газарай хүдэлэлгэhөө ...ударhан ушар зоной анхарал ...гаан зандаа. Тон олон зоной ...сорол асарhан тус үйлэ ...рэгэй болоходо, Сахалин ...ар, дүтэ, ойро оршодог ...исмологическа станцинуудай ...процентнь мүнгэгүйдэhэнhөө ...ожо, хүдэлөөгүй байгаа. Энэ ...лаар хэмжээнүүдэй балай ...тагүй hэн хойнонь, ...дэгүйдэ хаана газар тон ...гэд хүдэлэгшэ ааб?

—Сагнай ямар түргэнөөр үнгэрэн ошодог гээшэб? Арбан жэлэй саада тээ, тэрэ холын Гахай жэлэй август hарада бидэ дүрбэн врач Хурамхаанай больницада хүдэлхөө ерэжэ, ажалайнгаа намтар эхилээ бэлэйбди,—гэжэ Хурамхаанай аймагай элүүрые хамгаалгын территориальна нэгэдэлэй хүүгэдэй врач Даша Шоноевич Занаев хөөрэнэ.

—Тиихэдэ хэд врачнууд иишэ хүдэлхөө ерэhэн болоноб та?—гээд, хөөрэлдөөгөө үргэлжэлүүлэн асуубаб.

—Шэтэ хотын мединститут дүүргэhэн терапевт Аркадий Дондупович Жигжитов, шүдэ аргалдаг мэргэжэлтэй Владимир Алексеевич Доржиев, Роза Будажаповна болон Томскhоо би ерэhэн байгааб.

— Тэрэ гэhээр Хурамхаанда таhалгаряагүйгөөр хүдэлжэл ябана гүт?

—Үгы даа. Хэдэн жэл ажаллажа, мэргэжэлэй талаар дүй дүршэлтэйхэн болоод байхадаа, оронойнгоо элдэб хото городуудтахи медицинскэ институдуудай дэргэдэхи ординатурада hураабди, - гэжэ Даша Шоноевич хэлээд, таhалгаряагүй жэнгиржэ байhан телефоной трубка абажа хөөрэлдөөд,- намайетнай больницын хирургическа отделенидэ урижа байна. Шамаанка тосхонhоо хүндөөр үбшэлhэн заахан үхибүүе асараа. Хөөрэлдөөгөө хожом үргэлжэлүүлхэдэмнай яаха юм ?- гэбэ.

Үнэхөөрөөшье, тэрэ үхибүүн ехээр үбшэлhэн байнюо. Операци хэхэ хэрэгтэй болобо. Улаан-Үдэhөө санавиаци дары ерэхэ гүүлэбэ. Тэндэhээ лор-врач Александр Цыренжапович Дангитов Хурамхаан ниидэжэ ерээд, нютагай врачнууд Виталий Жимбиевич Цыбиков, Валерий Михайлович Гармаев гэгшэдтэй суттаа заахан үхибүүнэй наhа абархын түлөө тэмсээ. Энэ хэрэгтэ хүүгэдэй врач Даша Шоноевич хабаадалсаа юм.

Хүндэ байдалда ороhон заахан хүбүүнэй ами наhан абарагдаа hэн.

Дээдэ hургуули дүүргэhээр түрэл аймагтаа бусажа ерэhэн Владимир Алексеевич Доржиев тоонто нютаг болодог Барханай участково больницын ахамад врачаар томилогдоо. Залуу эмшэн шэнэ онол арганнуудые хэрэглэн, больницые колхозой элүүрые хамгаалгын цех болгоhон, шэнжэлгын элдэб оньhон түхеэрэлгэнүүдые асаруулhан, эмшэдэйнгээ байра байдал hайжаруулhан байна. Эдэ бүгэдыень хараад, республикын Элүүрые хамгаалгын министерство Владимир Доржиевые ординатурада hурахыень эльгээгээ юм. Энэ нүхэрнай тус hургуулияа амжалтатайгаар дүүргэжэ ерээд, Хурамхаанай аймагай больницын ахамад врачаар үнихэн сагта хүдэлөө.

Мүнөө Владимир Алексеевич өөрынгөө мэргэжэлээр хүдэлжэ, "хүнгэн гартай эмшэн" гээд олоной дунда мэдээжэ болонхой.

...Эмшэн Даша Занаев Хурамхаандаа ажаллана. Тэрэ Москва хотодо ординатура дүүргэнхэй. Тиимэhээ энэ хүн тухай түгэс бэлэдхэлтэй бэрхэ мэргэжэлтэ гээд хэлэхэдэ алдуутүй.

Хангалга ямар бэ?

АРБАН ЖЭЛЭЙ ТУРШАДА...

Терапевт мэргэжэлтэй Анатолий Жигжитов Эрхүү хотын ординатура дүүргэhэн, аймагай түбэй больницын эрхим эмшэдэй нэгэн болоно.

Өөрынгөө мэргэжэлые баhал дээдэ шатын hургуулида hуража дээшэлүүлhэн Роза Будажаповна Тудупова мүнөө аймагай больницын ахамад врачай орлогшоор хүдэлжэ, дэлгүүрэй экономикодо оролгын мүнөөнэй үе сагай хүшэр хүндэ байгаашье hаань, нютагайнгаа хүн зоной бэеын элүүрые хамгаалгын хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаадалсан, хубитаяа оруулна.

Арбан хоёр жэлэй саада тээ Хурамхаан нютагтаа хүдэлхэеэ ерэhэн эдэ дүрбэн врачнууд Гипокрадай тангаритта ходол үнэн сэхээр ябажа, хүн зоной бэеын элүүрые хамгаалха хэрэгтэ хамаг хүсэ шадалаа, эдэбхи үүсхэлээ зорюулна.

Г.БАДМАЕВ,
манай корр.

Буряадай хүдөө ажахын академидэ

БАЯР БАЯСХАЛАНТА ҮДЭР

Буряадай хүдөө ажахын академиин актова зал соо үнгэрһэн неделиин һүүлшын үдэр "Дэлгүүрэй оршон байдалда хүдөө ажахын үйлэдбэриин кадрнуудые болон эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэдые бэлдэхэ талаар мүнөөдэрэй байдал, мүн саашанхи зорилгонууд тухай" асуудалаар эрдэмэй-практическа конференци үнгэргэгдэбэ.

Энэ конференциие Буряадай хүдөө ажахын гүрэнэй академиин ректор, профессор **А.Ц.Балдуев** нээхэдээ, мүнөөдэрэй байдал тухай тодорхойлон хэлэһэн байна. Удаань Буряад Республикын хүдөө ажахын болон эдеэ хоолой министрэй орлогшо **А.А.Лазарев** өөрынгөө даажа байһан һалбариин үйлэдбэриин байдал тухай, "Дэлгүүрэй харилсаанай үедэ хүдөө ажахын һалбаринуудые хубилган шэнэдхэхэ ба мүнөөдэрэй хүндэ хүшэр байдал тухай" асуудалаар Мухар-Шэбэрэй аймагай таряашанай ажахынуудай Барай нэгэдэлэй түрүүлэгшэ **М.В.Рютин,** "Байгал шадар байгаали аршалха зорилготойгоор газар элдүүрилгые хубилган шэнэдхэхэ, мүн шэнэ ёһо гурим нэбтэрүүлхэ" асуудалаар газар элдүүрилгын кафедрые даагша, хүдөө ажахын эрдэмэй доктор **В.Б.Бохиев,** "Байгал шадар хүдөө ажахын байгаалиие аршалха ба мүн тэндэхи үйлэдбэриие дээшэлүүлхэ" асуудалаар Буряадай Эрдэмэй түбэй Биологиин институдай директор **В.М.Корсунов,** "Республикын агропромышленна комплексые эрдэмэй талаар хангаха тухай" асуудалаар Россин хүдөө ажахын эрдэмэй академиин Сибириин отделениин Буряадай хүдөө ажахын эрдэмшэнжэлэлгын институдай директор, хүдөө ажахын эрдэмэй доктор **Б.И.Николаев,** "Буряад орондо аграрна секторэй экономикые ондоо болгон хубилгаха дүй дүршэл ба бусад шухала асуудалнууд тухай" асуудалаар академиин менеджмент ба хуули сахиха асуудалаар кафедрые даагша, экономикын эрдэмэй кандидат **М.Б.Туманова** болон бусад үгэ хэлэһэн байна.

Буряад Республикын үнинэй институдуудай дундаһаа Буряадай хүдөө ажахын институт түүхэ баримтаараа яһала баян юм. Шэнэдхэн хубилалгын үе сагта Буряад ороной урдаа хараха Буряадай хүдөө ажахын институдай ондоо боложо байһаниинь онсо удха шанартай.

Энэмнай мүнөөдэрэй байдалаар хүдөө ажахын кадрнуудые бэлдэдэг урдаа хараха дээдын гуламта "хоёрдохёо" бии болгогдожо байна гэ хэлэ. Юуб гэхэдэ, байгуулагдаһаар өөрынгөө 65 жэлэй алдарта ойе ерэхэ жэлдэ тэмдэглэхэнь. Үнгэрһэн энэ хугасаа соо 25 мянга гаран элдэбын һалбаринуудай дээдын мэргэжэлтэдые бэлдэжэ гаргаа.

Эндэ эрдэмтэ зоотехнигүүд, эрдэмтэ агрономууд, ветеринарна эмшэлэгшэд, инженер-механигууд, экономистнууд, бухгалтернууд болон агрохимигүүд болоно. Республика дотор тохёолдоһон мүнөөдэрэй энэ хүндэ байдал институдай ажабайдалда нилээд муутаар нүлөөлөө гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй.

Иимэ бэрхэшээлтэй байдалда ороһоншье һаа, хүдөө ажахын академи классическа гэжэ нэрлэгдэһэниинь ехэ һайшаалтай гэжэ Буряадай гүрэнэй академиин ректор А.Балдуев элидхэл соогоо онсолон тэмдэглэһэн байна.

Буряад ороной зониие эдеэ хоолой продуктнуудаар хангаха асуудал үшөө хүсэд шиидхэгдээдүй. Забайкалиин хүндэ хүшэр эрхэ байдалда хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилхэ гээшэ угаа хүшэр, угаа орёо болонхой.

Хүдөө ажахын эрдэмэй доктор В.Б.Бохиев үгэ хэлэхэдээ, алдарта Байгалые аршалха талаар олон дурадхалнуудые оруулба. Жэшээлхэдэ, һайнаар, саг соогоо элдүүрилэгдэһэн паар дээрэ таригдаһан донник ургамалые үйлэдбэрилжэ, газарай хүрьһэн соохи азот гээшые тэрэ зандань үлөөхэ, бии байһан паарнуудаа гүйсэд дүүрэнээр хэрэглэжэ, газарай хүрьһэн соо азодтой тэжээлыень барижа абаха, газарай хүрьһэ урбуулангүй хахалжа, гектарай 3,3-3,7 центнерээр ехэ ургаса хуряаха гэһэн дурадхалнуудые оруулһан байха юм.

—Алдарта Байгалаа аршалан хамгаалха талаар Буряад ороной хүн бүхэн нангин уялгатай байха ёһотой. Мүнөө сагта юумэнэй эмхи гуримгүй болоһон үедэ илангаяа байгаали хамгаалха гээшэ хүн бүхэнэй нангин уялга,—гэжэ Буряадай эрдэмэй түбэй Биологиин институдай директор, хүдөө ажахын эрдэмэй доктор В.М.Корсунов үгэ хэлэхэдээ, онсолон тэмдэглэһэн байна.

Хүдөө ажахын предприятинуудаа—колхозуудаа, таряашадай ажахынуудаа гэхэ мэтын бүридэлнүүд мүнөө сагта байгаали хамгаалха талаар ажал ябуулха уялгатай. Газар элдүүрилхэдээ, техникэ болон машинануудаа хадагалхадаа, эдэ асуудалнуудые шиидхэхэ уялгатай гэжэ дүүрэн мэдүүлхэ байнаб.

Һүүлдэнь хүдөө ажахын министрэй орлогшо А.А.Лазарев эдеэ хоолой продуктнуудые үйлэдбэрилхэ, буйлуулха болон хадагалха талаар өөрынгөө талаһаа дурадхалнуудые баһал оруулһан байна. Буйлуулан болбосоруулдаг промышленностиин предприятинуудта хүдөөһөө мүнөө сагта һүн, мяхан, ноохон, үндэгэн балай орохоёо болёо. Тиигэбэшье абтаһан продукци болбосоруулан буйлуулагдахадаа, наймаанда гаргагдажа, худалдан балай абтанагүй. Тиимэһээ бидэ буйлуулһан продукцияа хадагалха асуудал мүнөөдэр энэ шухала үйлэдбэриин суглаан дээрэ хэлсэхэ ёһотойбди гэжэ хэлэбэ.

—Арай шамай ажамидаржа байһан ажахынуудта туһаламжа хүргэгдэхөөр болоо,—гэжэ Мухар-Шэбэрэй аймагай таряашанай ажахынуудай Барай нэгэдэлэй түрүүлэгшэ М.В.Рютин үгээ эхилээ.—Мүнөө сагта манда илангаяа хүндэ. Гүрэнһөө мүнгэн зөөри үгтэхэеэ болинхой. Үйлэдбэрилһэн продукцияа худалдажа шадахаяа болинхойбди. Голландиин технологёор ургуулһан хартаабхаяа худалдажа шаданагүйбди. Хадагалха байра, склад манда үгы.

Тоһо түлишын асуудал ехэ хүшэрөөр шиидхэгдэнэ. Эдеэ хоолой корпораци гээшэмнай ямар зорилготой эмхи юм? Дээрэһээ эмхидхэгдэһэн энэ корпораци һүүлэй һүүлдэ маниие, илангаяа колхоз, совхозуудые, таряашанай ажахынуудай нэгэдэл болон эблэлнүүдые "эдижэ" байха эмхи болоно гү? Энэ асуудалые манай республикын дээдын албан зургаануудай хүтэлбэрилэгшэд шиидхэхэ ёһотой гэжэ һананаб,—гэжэ М.В.Рютин түгэсхэлдөө мэдүүлээ.

Буряадай хүдөө ажахын гүрэнэй академидэ зорюулагдаһан эрдэмэй-практическа конференцидэ хабаадаһан түлөөлэгшэд хүдөө ажахын мүнөө үедэ тохёолдоһон хүндэ хүшэр байдалһаа гүрэн түрын дэмжэлгэгүйгөөр энэ байдалһаа гаража шадахагүй байһан тухай бултадаа мэдүүлээ.

Тэрэл үдэрэй гурбан сагһаа Буряадай хүдөө ажахын гүрэнэй академиин эрдэмтэдэй соведэй заседани боложо үнгэрөө. Энэ заседани дээрэ тус академиин ректор профессор А.Балдуев оролто үгэ хэлэжэ, эндэ сугларһан айлшадые һанамжа, дурадхалнуудаар хубаалдахыень уриһан байна. Тус заседани дээрэ Эрхүүгэй болон Агын округуудай гулваанар, мүн хүдөө ажахын мэргэжэлтэд, хүтэлбэрилэгшэд, эрдэмтэд олоороо хабаадаба.

Д.ДОНДОКОВ,
манай тусхай корр.

Ивалгын аймагай "Пригородный" ажахы байгша ондо огор эдеэнэй тогтууритай һайн ургаса хуряажа, хотын ажалт капустаар хангаха хэрэгтэ өөһэдынгөө горитой хубитые орун байна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: ажахын дүршэлтэй огородшод Л.Ники Л.Патракина хоёрые ажал дээрэнь харанат.

С.БАЛДУЕВАЙ

Захааминай аймагай һонин

ҮНИНЭЙ ХҮСЭЛ БЭЕЛБЭ

Урданһаа хойшо зундаа бороо хурын ехээр ороходо, айм дээдэ талада оршодог Далахай, Утаата тосхонуудай хоорон урдадаг Оронгодой горхоной уһаниинь эрьеһээ гаража, хүн ехэ түбэг татадаг байһан юм. Тиимэһээ бүри үнинһөө х эндэхид хүүргэ бариха хүсэлтэй байгаа. Энэ хараа зорил бэелүүлхэ һанаатай нютагай зон элдэб ехэ, багашье зинда ноёдто, депутадуудта тоогүй оло дахин хандадаг һэн.

Мүнөө энэ хүсэлнь одоол бэелбэ. Мүнгэ алтанай дутал болоһон, барилгын хэмжээнэй доошолһон хүшэр хүндэ үесаг тосхонуудай һунгагшадай ородог округһоо һунгагдаһан Ар Хуралай депутат И.С.Гринчишинэй хүсэл ородолго "Бурятавтодор" предприятиин захилаар "Аха" кооператив үдэрэй туршада эршэмтэйгээр ажаллажа, энэ хүүргые бар хүсэндэнь оруулба. Бүри 1987 ондо байгуулагдаһан тус кооперат бүтээһэн олон тоото һайн хэрэгүүдэйнь үшөө нэгэ дэмбэрэ зондо туһатай ажалынь энэ хүүргэ болоно. Инженер мэргэжэ К.Т.Халматов энэ предприятиие хэдэн жэлэй турш амжалтатайгаар хүтэлбэрилнэ.

Хүүргын баригдажа, ашаглалгада үгтэһэн үдэр Утаата, Дала зоной ажабайдалда ёһотойл найр наадан болоо. "Бурятавто "Аха" предприятинуудай хүдэлмэрилэгшэдтэ хүдөөгэйхид зүрхэнэй баяр баясхалан хүргөө, үреэлэй һайханиие айлдаа. Н үедэ "Аха" кооперативай директор К.Т.Халматов Утаата тос ажаһуугшадта 25 миллион түхэриг, дунда һургуулидань 5 мил түхэриг бэлэглэбэ. Барилгашад тосхонойхидто хар заһабарилжа үгэхые найдуулаа.

Н.Гар

ЭЛДЭБ ҺОНИНУУДҺАА

АЛИХАНААРШЬЕ ЯБАХАДАНЬ...

Машинаар аалиханаар ябаһанай түлөө яла түлэхэт гээ һаа, манай эндэхид этигэхэгүй. Түргэн ябаһанай түлөө түлэдэг зон ха юм. Зүгөөр, жэшээнь, Италида аалиханаар ябаһанайнгаа түлөө яла түлэдэг гурим бии. Неаполь хотоһоо эртэ урдын Помпейн һандаһан үлэгдэлнүүд хүрэтэр мүльһэндэл нюруутай эрхим шоссе татагданхай. Энэ шоссе ондоо харгынуудтай туласалдадаггүй.

Тиимэһээ энэ шоссе дээгүүр часай 80 модонһоо аалиханаар ябажа болохогүй. Удаан ябаа һаань, полицейскэнүүд мотоциклаар хүсэжэ ерээд, яла түлэхыень баадхадаг.

ШАЖАН МҮРГЭЛЭЙ ПОЛИЦИ

Иимэ полици байһан юм. Исламай ваххабидуудай сектэ 1806 ондо Джиддада юрэ бусын иимэ полици эмхидхэгдэһэн байха юм. Мүргэжэ байхадаа, һүзэгтэйшүүл бүхы гуримуудаа наринаар сахиха гү, али үгы гү гэжэ хинан шалгадаг байгаа. Үдэр соо таба дахин полициинхид модонуудаар зониие сохижо байгаад, мүргэлөө хэхыень баадхадаг һэн. Түрүүшын мүргэл эртэ үглөөгүүр үнгэрдэг бэлэй. Тиимэһээ зониие һэрюулхын тулада полицейскэнүүд айхавтар шанга шууяа гаргадаг байгаа.

ҺУУГААД ЯБАХА ЗОН ОЛОН

Германиин баруун нютагуудта эгээл һүүлшын паровозой гал 1977 ондо унтараагдаһан юм. Зүгөөр паровозууд бултадаа түмэрэй хаядаһан болошоогүй, нэгэниинь бүтэн үлэһэн байна. Тиимэһээ арбан нүхэд суглараад, мүнгэеэ суглуулжа, 20 мянган маркаар энэ паровоз худалдажа абаа. Тиихэдээ паровоздо һуугаад ябаха дуратайшуул саашадаа улам олошорхо гээд эдэнэр тоолоһон байна.

Энэнь зүб байба. "Зюддайге цайтунг" һониной хуудаһануудта мэдээсэгдэһэнэй ёһоор, тус паровоз рельс дээрэ табигдаад, 12 вагонуудые татан ябадаг. Эдээн соонь хэдэн зуугаад амарагшад һуугаад, горитой мүнгэеэ түлэжэ ябадаг. "Паровозни амиды мэтэ. Гал, уһан бии. Өөрөө ябадаг, маанадтаа горитой олзо асардаг",—гэжэ машинист Петер Денк паровоз тухайгаа хэлэнэ.

XIX ЗУУН ЖЭЛДЭ ҺЭН...

Энэ уйдхартай ой тухай мэдэхэ зон үсөөн байха. "Эдэ үйлэ хэрэгүүд хадаа XIX зуун жэлдэ Европодо ушаһан агууехэ социальна аюул мүн",—гэжэ британец түүхэшэн Терри Иглтон бэшэһэн байдаг. Олон жэлнүүд соо Ирланди Англиин колони байһан юм.

1845 оной зунай һүүл, намарай эхиндэ хартаабхын полинуудые аймшагтай үбшэн дайража, хуу һалаа. Ган гасуур 4 жэл соо үргэлжэлһэн байгаа. Үлдэһэнһөө боложо ба үбшэлжэ, нэгэ миллион шахуу хүн Ирландида наһа бараа, 1,2 миллион хүн ондоо оронууд руу зөөжэ ошоо бэлэй. Иимэ юумэнэй боложо байхадань, эндэ ургуулагдаһан ороһон ондоо тээшээ худалдагдажа байгаа. Юуб гэхэдэ, хахалагдаһан газарай долоонойнь зургаан хуби Британиин лендлорднуудай гарта байгаа бшуу.

Тиигэжэ XIX зуун жэлэй онуудай хоорондо Ирла һуугшадай тоо хоёр дахи үсөөрөө бэлэй. Энэ у Лондоной зонхилолго хойшолонгуудтай байгаа ойлгосотой. Тиимэһээ Ирла хубисхалта армиин терр ябуулганнуудай юундэ хэ юундэ тиимэ залан шууд хэ байдагынь эли болоно.

ТҮРМЭ СООШЬЕ ҺААНЬ...

Урда Америкын түрмэ гэмтэ ябадалнууд угаа хэгдэдэг болонхой юм. Ти иимэ байдал заһаха т хэмжээнүүд абтажа за Крутерсларп түрмэдэ бокс футболой талмай болгогдонхой. Бэе б наншалдахынгаа, шуһаяа хынгаа орондо ринг, фут талмай дээрэ үлүү хүсэеэ г

(**Һонинуудһаа а**

"Манай үеын хүн" гэһэн конкурсдо ерэһэн очерк

"ҮНИ БОЛОО ЮМ ДАА, ХҮҮХЭМНИ..."

...аглуугай оёорто һабиран ...ан халуун һүн хөөһэтэн ...ны. Бүхы наһаараа хэдэг ...даа һурамхи болоһон ...ульнь үнеэнэй хүхэ нэгэ ...эргшобторно. Буряад дуутаа ...ан гүнгэнэхэдэнь, түрэл ...нь үглөөнэй һаалиин, ...ай үүгэнэлдэхэ, хүнэгүүдэй ...ха абяантай нэгэдэн, юрэ ... онсо удхатай дуу хүгжэм ...тэр үглөөнэй самаряанда ...ата юм...

...ар зөөлэн хүхэтэй гээшэб" ...анан, номгондонь урмашан, ... байтарнь, Дугармаа ...анайнь үри, долоотойхон ...ма нагаса эжынгээ хажууда ...олоод, шадамар түргөөр үнеэ ...ыень хужарлан хаража ...раа, гэнтэ асууба:

-Хүгшэн эжы, эгээл ...ушынхиеэ хэдытэйдээ үнеэ ...а һэмта?

...ноо асуудал хүлеэгээгүй ...ондой абгай гайхаад, зог татан, ...ргэрһэнтэрэ сагые һанаандаа ...ороолуулан, хэлэжэ үрдибэ

- Үни болоо даа, муха-а... - ...эр эрьеэд, харахадань, шуран ...эгма соргой хүхюун ...одөөрөө наадахаяа гүйжэ ...ааһан байха юм. Зээ ...ааанайнь энэ асуудал һанаа ...ахалэйнь оёорто хадагалагдажа ...йан үни үнгэрһэн сагай үйлэ ...нуудые дахин һэргээбэ.

Түрүүшынхиеэ яагаад үнеэ ...аһанаа һанан дурсахадаа, ...ааараа Сэсэгмаһаа тээл эгэшэ ...йтаал хаб гэжэ лаблана. ...ишагтай дайн һаял дүүрээд ...нгаа. Думла Жамсаранова ...ндээ колхозой үнеэдые ...ихадань туһалагша бэлэй. 1930 ...оо, колхозой ...нгуулагдаһанһаа абан, Думла ...ньнь ото һаалишанаар хүдэлһэн ... Шэгжүү хүхэтэй, дошхон ...эн тудалдажа, нилээн лэ ...ишаруулаа һэн.

Тэрэ холын үеһоо мүнөө ...тэр Борондой абгай Агын ...ной Калининай нэрэмжэтэ ...озой һү һаалиин фермэдэ ...алишанаар хүдэлөө. 44 жэл соо ...аһалгарягүйгөөр үнеэ һаахадаа, ...ды шэнээн һү һаагаа хаб? Теэд ...эонние тоолоһон хүн үгы... Бага ...ааниинь, эдир залуу наһаниинь ...эгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ ...айнай шэрүүн амисхалда ...йрагдаа. Дариин утаа мэдээгүйшье һаа, үлдэхэ, даарахые, фронтдо ошоһон эрэшүүлэй ажалые хаба шадалаараа хэхые һайса мэдэһэн байха. Сэнгүү эдир наһан гээшые мэдэнгүй үнгэрөө. Хүсэд һургуулидашье һураха арга олдоогүй. Эсэгынгээ наһа барахада, 3 классай һүүлээр һуралсалаа орхижо,эжыдээ туһалжа эхилээ бэлэй...

16 наһандаа колхозой һаалишан болоо. Тиихэдэ юунэй оньһон техникэ байхаб даа? Бүхы ажалынь бар хүсөөр хэгдэдэг һэн. Нэгэшье хүн уй-хай болодоггүй, гэмшэжэ, гомдодоггүй байгаа.

Жараад онуудай эхеэр Борондой абгайн хүдэлдэг һү һаалиин фермэ дээрэ нэгэ хэды соо байгаа һэм. Энэ эхэнэр ехэ омог дорюун зантайгаараа, ажалдаа нэтэрүү, зүрхэтэйгөөрөө үхибүүн хурса ухаандам хадуугдаа бэлэй.

7 жэлэй үнгэрхэдэ, дүй дүршэлтэй болоһон Борондой Норбоева ондоо фермэдэ хүдэлхэ болобо. Эндэ ехэ бэрхэ һаалишад хүдэлжэ байгаа: ахалагша һаалишан Мажит Найданова, Цырегма Тунгаланова, Жалма Базарова, Долгоржаб Батоева, Гыпылма Жамбалова, Цырегма Дубжитова.

Уданшьегүй Цырегма Тунгаланова ахалагша һаалишанаар томилогдобо. Ехэл эбтэйгээр, урагшаа шармайн хүдэлэгшэ һэн. Фермын коллектив бултанай магтаал һайшаалда хүртэһэн лэ байха. 57 хүрэтэрөө, эндэ хүдэлхэдөө, Борондой абгай ёһотой һүн далай салгидуулаа бэшэ гү?

Шударгы түрүү ажалһаа гадна энэ юрын буряад эхэнэр юугээрээ шалгарааб гэхэдэ, эрхим бэрхээр үри хүүгэдээ хүмүүжүүлээ бшуу. Гансаараа (эжынь яһала туһалалсаал ааб даа) долоон хүүгэдые хүл дээрэнь гаргахада, хүнһөө дутуугүй хүн болгон һургахадань ямар ехэ сэсэн ухаан, зориг, тэсэбэри хэрэгтэй байгаа гээшэб?!

Ушинскиин, Сухомлинскиин номуудые Борондой абгай уншаагүй, дуулаашьегүй аад лэ, түрэлхиин зүб зүнгөөр, арадай сэсэн һургаалаар, ёһо заншалаар һургахадань ямар ехэ сэсэн ухаан, зориг, тэсэбэри хэрэгтэй байгаа гээшэб?!

Аюша хүбүүниинь - жолоошон, хоёр хүүгэдтэй. Баярмаань 3 хүбүүтэй. Сама - бухгалтер, Согто-Хангилда ажаһуудаг. Баярынь Шэтын политехническэ университедтэ багшална. Ветеринар мэргэжэлтэй Мария басаганиинь баһал гэр бүлэ болонхой, гурбан басагатай. Хүүгэдэй саадай хүмүүжүүлэгшэ Дугарма басаганиинь дүрбэн үхибүүтэй. Шэтэдэ ажалладаг Сэсэгма басаганиинь медучилищи дүүргэнхэй.

Хүрьгэн хүбүүд болон басагад бэреэдээрээ эжынь омогорходог.Гэр бүлэдөө амар амгалан, түбшэн тэнюун ажаһуухадань, ехэ баяртай. Эжытэеэ байдаг одхон Валентина басаганиинь түрэл Аргали нютагтаа хүүгэдэй саадта хүдэлнэ.

Эхэ, эсэгэнь дүрбэн үхибүүтэй һэн. Норжомо эгэшэнь мүнөө пенсидэ гаранхай, һүдэнтэдэ ажаһуудаг. 18-найнгаа эдир наһандаа Бутит ахайнь дайнда унаһан юм. Намсарай дүүнь Аргалидаа ажалладаг даа.

Үнгэрһэн үеые дурсахадаа, тиихэдэ зоной һанаа сэдьхэл тэгшэ, сэбэр, сэхэ байгаа гэжэ тоолоно. Бэе бэедээ туһалдаг, эдеэ хоолоороо хубаалдадаг, баяршье, гашуудалшье хамтаараа эдлэдэг байгаа.

Борондой абгай ехэ энэрхы сэдьхэлтэй хүн. Хамтын хэрэгэй түлөө һаналаа табин хүдэлөө. Ноёдһоо айжа далтирдаггүй, үнэн зүбые сэхэ руунь "табидаг" һэн. Энэ заншалынь зарим ноёдто һайшаагдадаггүй байгаа. Тиимэһээ тэдэнэр тэрэл зэргээрээ һаалишан эхэнэртэ хандагша бэлэй.

1963 оной апрель соо Борондой Норбоева партиин гэшүүн болоһон юм. Коммунист болоһон юрын һаалишан тэрэл шударгы хэбээрээ хүдэлөөд лэ байгаа, ажабайдалынь хубилаагүй. Партиин зэргэдэ ороһон Борондой абгайда ямаршье хүнгэлэлтэ, үлүү эрхэ үгтөөгүй һэн даа. Үндэр нэрэ зэргын, шагналнуудай хойноһоо тэрэ шармайн оролдоогүй.

Тиигэбэшье бүхы наһаараа хүнгэн бэшэ һаалишанай ажалда хүдэлһэн энэ эхэнэрые дэмжэхэ, урмашуулха байгаал даа. Теэд яахаб, саг үргэлжэ һэлгэлдэжэ байһан колхозой дарганарта юун хамаа һэм, юрын һаалишаниие алад гараад, абяагүйхэн үнгэршэхэ.

Гансал Цыден Цыбенович Дашидондоков колхозой түрүүлэгшэ байхадаа, эрхим һайн ажалыень анхаржа, үндэр шагналда зууршалаа бэлэй. Борондой абгай шэнги бүхы наһаараа хара ажал хэжэ, эгээн хүндэ сагта һү, тоһо мяхаар бүхы гүрэниие хооллуулаад, хүгшэрхэдөө хилээмэндэньшье хүрэхэгүй багахан пенси абадаг үбгэд, хүгшэд хэды олон бэ?!

1971 оной апрель соо Борондой Норбоева эрхимүүдэй тоодо Ажалай Улаан Тугай орденоор шагнагдаа һэн. Урда жэлынь В. И. Ленинэй түрэһөөр 100 жэлэй ойн баярай медальяар шагнагдаһан байгаа. Һүүлдэ "Ветеран труда" гэһэн медаль барюулагдаа бэлэй.

Эдэ шагналнуудһаа гадна бүхэли чемоданаар дүүрэн элдэб олон грамотанууд байха. Аша, зээнэрынь тэдээниień һонирхон обооороходоо, энэ грамотаар хэзээ шагнагдаа һэмта гэжэ асуухадань:

- Үни болоо юм даа, хүүхэдни! - гэжэ энеэбхилэн харюусаад, монсогорхон харахан толгойнуудыень өөгшөөн эльбэдэг даа...

Үхибүүн наһанһаа таниха, мэдэхэ нютагайм зоной байра байдал зүрхэ сэдьхэлыем эзэлдэг. Хэды хүшэр сагай ерээд байбашье, түрэл Аргали нютагайм ажалша бүхэриг зон ажалайнгаа жолоо алдахагүй, уруудан хосорхогүй гэжэ найдагшаб.

Тимур Ламбаев.

Уншаа, дуулаа һэн гүт?

Л. БРЕЖНЕВ ТОН ЗАЛУУ ЯБАА

...70-80-яад онуудта Л. И. ...ежневэй ажабайдалай элдэб ...нуудтухай утаа олон номуудые ...ааабди, дуулаашьебди. Ганса ...а газар" гэжэ гурбан номынь ...миллион хэнэгээр барлагдан ...гдаахамнай. Зүгөөр Украинын партиин ЦК-гай архивуудсоohоо ...ohон документнүүдые хараад ...ада, шэнэ юумэн үшөө элирхэ, ...ол байна. Харыт даа.

...ohон гэжэ фамилитай ахалагша ...рук һая фронт эльгээгдээд ...аа, ВКП(б)-гэй ЦК-да гомдол ...а, һая болотор тэрэ Украинын ...ай Днепропетровско обкомой ...нсово-ажахын секторые ...ааа байһан Айзон обкомой ...охи секретарь К. Грушевойн ...ууд тухай бэшэһэн байха

...941 оной август-сентябрь соо ...епропетровско областиин ...ата дэбисхэр дээрэ ...ааанууд боложо захалаа. ...эдэнь Грушевой ...опетровск һоо Ворошиловград ...оо, удангүй Урда фронтын ...й советэй түлөөлэгшэ боложо, ...инград руу зориһон байгаа. ...зоной мэдүүлһэнэй ёһоор, ...ной хибэсүүдые, эрхим арһа ...ые мэшээг, радиоприемник ...Аня Катя гэжэ хоёр басагадые ...тиихэдэ ябаа һэн. Хэдэн һара ...зон үнэн сэхээр Грушевойдо ...эбэ. Эд бараа оложо үгэдэг, ...градтахи шэнэ байрадань табиха сервизүүдые олоод асардаг, Алма-Атада байдаг гэр бүлэдэнь эдеэ хоол ябуулдаг байгаа юм ха. Гэнтэ фронт эльгээгдэшэһэн Айзон ехээр гомдоод, тус мэдүүлгээ эльгээһэн байгаа хаш.

Тиихэдээ тэрэ гансашье Грушевойдо гомдоо бэшэ юм. Урда фронтын байдалда тон орёо сагай тохёолдоод байхадань, 1941 оной ноябрь соо (1941 оной ноябриин 21-дэ немец танкнууд Ростов-на-Дону хото эзэлээ) Сталинград худар фронтын Политуправлениин начальнигай орлогшо Леонид Брежнев хүрэжэ ерээ һэн.

1977 ондо хэблэгдэн гараһан К. Грушевойн "Тиихэдэ, 1941 ондо..." гэжэ дурсалганууудай ном соо иигэжэ бэшээтэй байдаг: "Ехэ баярлажа, эльгэлжэ уулзаа һэмди. Л. И. Брежнев манай оперативна бүлэгтэ, мүн предприятинуудта ажал ябуулжа байһан нүхэдтэмнай аша туһатай олон зүбшэл заабаринуудые үгөө һэн..."

ВКП(б)-гэй ЦК-гай Кадрнуудай управлениһээ Украинын КП-гай ЦК-да 1942 оной октябриин 12-то эльгээгдэһэн Айзоной бэшэгһээ: "Уулзалганууд эхилээд, архидалган болодог байгаа. Днепропетровско обкомой секретарь байһан Кучмий Брежневтэй ерэлсээ. Аня Катя хоёр басагадые тиихэдэ ябаа һэн. Хэдэн һара Айзон үнэн сэхээр Грушевойдо ...эбэ. Эд бараа оложо үгэдэг, ...градтахи шэнэ байрадань Сталинградтахи ябадалнуудынь Леонид Ильичэй саашанхи ажал ябуулгадань һаад ушаруулдаг байгаа хаш гэжэ һанахаар.

1943 оной эхин багта политхүдэлмэрилэгшэдэй аттестациин үедэ бригадын комиссар Леонид Брежнев подполковниг ой нэрэ зэргэтэй болоо. Хүлеэжэ ядаһан генерал-майор гэһэн нэрэ зэргэнь 1944 оной ноябрь соо олгогдоһон байгаа. Саашадаашье Леонид Ильичэй нэрые шагнал, шан үгэлгын списогүүд соohоо зуража хаядаг байгаа. Тиигэжэ дайнай һүүл багта оройдоо дүрбэн орден зүүжэ ябаһан байха юм.

Энэ гомдолынь КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретариин шадаал һаа, олон орден болон зэргэнүүдые абаха гэһэн эрмэлзэлэйнь үндэһэн байгаагүй ха гү? Советскэ Союзай маршал болобоб гээд өөрыгөө нэрлүүлхэ яаһан дуратай һэм?

Онсолходо, Грушевой баһал мартагдаагүй. 1965 ондо ниислэл хотын сэрэгэй округой советэй гэшүүн болоо, нэгэ хэды болоходо, генерал-полковниг ой зэргэ абаа, КПСС-эй ЦК-гай гэшүүндэ кандидадаар нүнгагдаа...'

Ю. АКСЮТИН,
түүхын эрдэмэй кандидат.
("Аргументы и факты" һониннһоо абтаба).

ОЙН БАЯРТА БЭЛДЭНЭ

Хурамхаан тосхонһоо зүүлжээ зурын ошоһон асфальтаар хушагдамал харгын хойто захада Баргажанай дасанай шэнэ байранууд тобойлдон бодожо, нютагай хүн зоной һанаа сэдьхэлдэ омог баяр түрүүлдэг болонхой. Энэ дасанай барилга дүүрэхэ хаһадаа ороод ябана гэхэдэ, алдуу болохогүй.

Тэндэ нютагай уран зураашадай, дархашуулай бригада хүдэлнэ.

Баргажанай дасанай шэрээтэ ламаар үнгэрэгшэ зуун жэлэй эсэс багаар һэнгэлдэр омогтой ламхай Соодойн Цэдэн байһан юм. Тэрэ хадаа Николай хаанай хаан шэрээдэ һуухада зорюулагдаһан баяр ёһололдо Баргажан голойнгоо түлөөлэгшэнэртэй суггаа Сант-Петербург ошожо ерэһэн байха юм.

Соодойн Цэдэн болбол 1846 ондо Элһэн нютагай шадалтайхан буряад бүлэдэ түрэһэн, удаань дасанда үгтэжэ, эрдэм ном шудалһан, яһала дээгүүр бэлэдхэлтэй лама ябаһан намтартай. Монгол, Түбэд, Энэдхэг, Непал болон бусад зүүн зүгэй орон нютагуудаар ябаһан, тэндэхи хүн зоной байра байдал хараһан, дасан, дугангуудайнь хүдэлмэритэй танилсаһан, өөрынгөө эрдэм һуралсалые дээшэлүүлһэн гээшэ ааб даа.

Баргажанай эрдэмтэ ламхай Соодойн Цэдэн Агууехэ Октябриин хубисхалай болохын урда тээ гэхэ гү, али 1916 ондо наһа бараа.

Нютагаархидынь үндэр ламхайдаа зорюулан, Баруун-Хүнтэйн үзэсхэлэнтэ һайхан газарта субарга бодхоонхой.

Баргажан голой һүзэгтэн иишэ ерэжэ, үндэр ламхайдаа хандан, мүргэл хэдэг.

Мүнөө Баргажанай дасанай үндэр ламхайн 150 жэлэй ойн баярта бэлэдхэлэй хүдэлмэри эдэбхитэйгээр ябуулагдажа байна.

Д. ЦЫНГЕЕВ.

Хурамхаан.

Чингис хаан тухай тобшо тайлбари тали

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь сентябриин 5, 6, 7, 8, 12, 13, 14, 15, 19, 21, 22, 26, 27, октябриин 3, 4, 5, 6, 10, 11, 12, 13, 17-ной дугаарнуудта).

ХУЛАН—Чингис хаанай хоёрдохи хатан. Мэргэдэй толгойлогшо Дайр-Усанай үхин. Хулгана жэлэй намар Хара талын үзүүр гэдэг газарта мэргэдэй Тогтоа бэхитэй Чингис хаан байлдажа диилэбэ. Тиигээд мэргэд иргэнэй эзэлэгдэхэдэ, увас мэргэдэй түрүүлэгшэ Дайр-Усан гэгшэ "би байлдаха хүсэлгүйб" гээд, өөрынгөө үхиниие Чингис хааанда үзүүлхээ ошожо ябаба. Тиигэжэ ябатарнь, замдань монгол сэрэгүүд һаатуулжа байба. Тиихэдэнь Дайр-Усан Бааридайн Наяа ноёндо хандажа:

—Би үхинөө Чингис хааанда үзүүдхээ ябажа байнаб,—гэбэ.

—Үхиниишни, бидэ хамта абаашажа үзүүлэе. Шинии гансаараа ойдобол, тохёолдоһон сэрэгүүд шамайе хорлохо. Ши намайе гурбан хоног хүлеэ,—гэжэ ноён эсэгэ үхин хоёрые гурбан хоног хүлеэлгэбэ. Тиигээд Наяа ноён Дайр-Усан хоёр Хулан үхиниие дахуулжа, Чингис хааанда хүргэбэ. Наяа ноёной Хулан үхиниие гурбан хоног хүлеэлгэһэниие Чингис хаан дуулаад:

—Ши энэ Хуланиие ямар ушараар хүлеэлгэжэ байгаабши?—гэжэ шанга асуулта хэхэдэнь, Хулан үхин Чингис хааанда хандажа:

—Наяа ноён намда иигэжэ хэлэһэн юм: "Би Чингис хаанай ехэ ноён байнаб. Бидэ хамта хааанда бараалхажа ошоё. Замдаа ябахадатнай сэрэгүүд һүйд татажа болохо гэжэ идхаа һэн. Хэрбээ Наяа ноёной замдамнай дайралдажа туһалаагүй һаа, бидэ забһарай сэрэгтэ баригдажа, тэдэнэй олзо болохо байгаабди. Хай, энэ Наяатай ушарһамни, һайн юумэн болобо. Одоо энэ ноёнһоо асуухын орондо хаанай зүбшөөбэл, тэнгэриһээ заяаһан, эсэгэ, эхэһээ түрэһэн махабадыемни шалгажа үзыт,—гэбэ. Чингис хаан Хулан хатанай үгые зүбшөөжэ, тэрэ дары шалгажа үзөөд, Хулан хатанай үгын үнэн байһан тула Чингис хаан Хулан хатаниие соёрхон таалаба.

Чингис хаан Хулан хатантай хээрэ ниилэһэндээ, Бүртэ хатанһаа аягүйрхэжэ, Аргасун хууршые ябуулжа, тэрээнһээ үршөөл гуйһан тухай домог байдаг.

Чингис хаан 1219 ондо Сартуул уластай байлдахаяа мордоходоо, Хулан хатаниие дахуулжа ябаба. Тэрэ үедэ Хулан хатанһаа түрэһэн хүбүүн Хүлгэн балчир байба. Хулан хатан балшар хүбүүгээ бусадта хорлуулхагүй гэжэ саг үргэлжэ һэримжэлдэг байгаа. Хулан хатанһаа баһа Гөлүгэ гэдэг үхин түрэһэн юм.

Хулан хатанай ордон Саарь хээрын Харилт гэдэг газарта байгаа.

ХУТУГ-БЭХИ—XII-XIII зуун жэлэй үедэ Байгал нуурһаа баруун тээшээ ехэхэн нүлөөтэй монгол хэлэтэн аймагуудай нэгэн ойрод аймаг нүүдэл хэжэ байгаа. Энэ үедэ ойродой түрүүнь Хутуг-бэхи гэгшэ байгаа.

Сагаан бишэн жэлдэ (1200 он) арбан нэгэн аймагай үгэсөөндэ ойродой Хутаг-бэхи оролсожо ябаба. Гэбэшье Чингис хаан, Ван хаан гэгшэд хамтаран, тэдэниие бута сохиһон юм. Хара нохой жэл гү, али 1202 оной намар болоһон "Хүйтэнэй байлдааанда" Хутуг-бэхи мүн лэ Чингистэ эсэргүүгээр байлдаа һэн. Жамухын сэрэгэй манлайда тайчуудай Агучу баатар, найманай Буйруг хаан, мэргэдэй Тогтоа бэхиин хүбүүн Хуту, ойродой Хутуг-бэхи гэгшэд ябажа байлдаба. Энэ байлдааанда Жамухын сэрэг илагдажа, ойродой Хутуг-бэхи Шисгис зорин хүдэлбэ.

1203 ондо Муу үндэрэй байлдаанай удаа Чингис хаанһаа урбан тэрьелһэн Даридай отчигин, Алтан, Хучар болон Жамуха гэгшэд Хулбари, Сүхэхэйжэүн, Тоорил, Тахайхорхай, ойродой Хутуг-бэхи ниилэн, Ван хаанда дайгаар оробо. Гэбэшье хэрэгынь элирэн, Ван хаанда сохигдоһон байна.

Удаань Даридай отчигин, Хулбари гэгшэд Чингистэ ниилэн ошобо, Алтан, Хучар, Хутуг-бэхи, Жамуха гэгшэд Таян хааниие түшэхээ ябаба. Тэдэ наймантай ниилэжэ, Чингистэ эсэргүү шэнэ хэлсээ байгуулһан юм. Энэ хэлсээндэ Таян хаанһаа гадна мэргэдэй Тогтоа-бэхи, хэрэйдэй ноён Арин тайжа, ойродой Хутуг-бэхи, жадаранай Жамуха болон дөрвөн, татаар, хатагин, салжууд аймагуудай үлэгдэлнүүд ороһон байна. Гэбэшье тэдэ Наху гүнэй зүүн хормойдо Чингисэй сэрэгтэй байлдан, бута сохигдобо.

Улаагшан туулай жэлдэ гү, али 1207 ондо Чингис хаан ахамад хүбүүн Зүчээрээ баруун гарайнгаа сэрэг захируулжа, ойн иргэдые эзэлүүлхээр томилбо. Ехэ сэрэгэй ойродто хүрэжэ ерэхэдэ, Чингис хаанай һураг сууень мэдэхэ ойродой түрүү Хутуг-бэхи аймагаа дахуулан, Зүчиин сэрэгые замшалжа, ойродой нютагаар ябажа, Шишгид гол хүрэжэ, түмэн ойродые мэдэлдээ абаба.

Чингис хаан ойродой Хутуг-бэхи урдаһаа уттан, түмэн ойродоо дахуулан ерэбэ гэжэ баясан, тэрэнэй хүбүүн Иналчида өөрынгөө үхин Чэчийгэн гүнжые үгэбэ. Баһа Иналчиин аха Төрөлчидэ Зүчиин үхин Олуйхан гүнжые үгэбэ. Иигээд харахада, ойрод аймаг XIII зуун жэлэй үеын монгол аймагуудай дундаһаа нүлөө ехэтэй аймаг байгаа.

Ойродой Хутуг-бэхи Чингисэй зарлигаар хори түмэд иргэниие дарахаар томилогдоһон байбашье, түмэд иргэниие ударидажа байһан Ботохой Тарган тэрэниие бариһан байна. Дүрбэдэй Дөрбэй догшин гэдэг жанжин Чингисэй зарлигаар хори түмэд иргэниие сэрэгэй хүсөөр дараба. Түмэд иргэнэй Дайдахул соохор ноёной эхэнэр болохо Ботохой-Тарганиие ойродой Хутуг-бэхидэ үгэбэ.

Хутуг-бэхи гээшэ тэнгэритэй сэхэ харилсан, баһа, бороо оруулдаг эди шэдитэй байгаа. 1202 ондо "Хүйтэнэй байлдааанда" найманай Буйруг хаан ойродой Хутуг-бэхи хоёр һалхи урижа, бороо, баһа оруулбашье, тэрэ баһа, бороониинь өөһэдтэнь хорон боложо, тэдэ няагдаһан юм гэжэ түүхэ домогто тэмдэглэгдэһэн байдаг.

ХУЧАР—Бартан баатарай аша бэлэй. Нэгүн тайжын хүбүүн Хучар Тэмүүжэнтэй үеэлэ аха дүү болоно. XII зуун жэлэй һүүл үедэ Монголой нүлөө ехэтэй ноёдой нэгэн Хучар байгаа. Тэрэ мүн лэ хамаг Монголой хаан шэрээдэ һанаархадаг байһан гэжэ мэдээжэ юм.

Тэмүүжэн Жамуха хоёр һалажа, Тэмүүжэнэй Химурга горхоной Айл-харгана гэдэг газарта буужа байхада, Нэгүн тайжын хүбүүн Хучар нэгэ хүреэ боложо һуухаяа ерэжэ ниилээ һэн. Шарагшан тахяа жэлдэ гэхэ гү, али 1189 ондо Хучар, Алтан болон Охин Бархагай аша хүбүүн Сача бэхи гэгшэд Тэмүүжэниие хамаг Монголой хааанда үргэмжэлжэ, тэрээндэ үнэн сэхээр алба хэхэбди гээд тангариглаба. Тэмүүжэн ёһо гуримаа һанажа, ахамад үе болохо Даридай отчигин, Хучар, Алтан, Сача бэхи гэгшэдтэ хамаг Монголой хаан болохыень удаа дараалан дурадхаһан байна. Тиихэдэнь тэдэ булта арсаа һэн.

1190 ондо Далан Балжууд гэдэг газарта болоһон "Арбан гурбан хүреэнэй" байлдааанда Хучар Даридай отчигинтай нэгэ хүреэ боложо, Жамухатай байлдаһан юм. Мүн нохой жэлдэ гү, али 1202 оной намар Чингис хаан татаарта добтолбо. Энэ тулалдааанда Алтан, Хучар, Даридай отчигин гэгшэд хуули саазада зүришэлдэн, олзодо хомхойржо, байлдаагаа зогсооһон байна. Тиихэдэнь Чингис хаан үгэдөө хүрэбэгүй гэжэ хэлээд, Зэбэ Хубилай хоёрые эльгээжэ, тэдэнэй олзолон абаһан эд зөөриие хуряалгаба. Энээндэнь Алтан, Хучар, Даридай отчигин гэгшэд Чингистэ дурагүйлхэжэ, Жамухада ошожо ниилэһэн байна.

1203 ондо Алтан, Хучар гэгшэд Жамухатай нюуса хэлсээ хэжэ, Ван хаанай хүбүүн Нилха Сэнгүмые Тэмүүжэнэй урдаһаа тухиржа байба. Тиихэдээ Алтан, Хучар гэгшэд иигэжэ хэлэбэ:

Бидэ Өэлүн эхын хүбүүдэй
Ахыень алажа,
Дүүень тэбшэжэ үгэе.

Гэбэшье энэ нюуса хэлсээн элиржэ, эсэргүүсэгшэд Чингис хаанай сэрэгтэ бута сохигдобо. Хэрэйд уласай мүхэһэнэй удаа найманай Таян хаан, Жамуха, Алтан, Хучар, мэргэдэй Тогтоа-бэхи, ойродой Хутуг-бэхи болон хатагин, салжууд аймагай ноёд Чингистэ эсэргүү шэнэ нюуса хэлсээ хэжэ, тэмсэжэ байбашье, амжалта туйлажа шадаагүй.

Хучар, Алтан гэгшэд Чингис хаанда эсэргүү нюуса хэлсээндэ оролсожо ябаһан тула, Чингисэй зарлигаар саазалагдаһан юм.

ХҮРЭЭ ТУЛАЛДААН—Тэргэ унаагаа хорёо мэтэ тойруулан байрлуулжа, тэрэ хорёо дотороо гэр бараагаа, мал һүрэгөө, эхэнэр, хүүгэдээ оруулан, дабхар-дабхараар бэхилдэг. Тэрэ хорёо дотор ороһон сэрэг бэхилэлтэһээ гаража, байлдаха гү, али тэрээгээр бэхилэлтэ хэжэ тулалдахые "хүрээ тулалдаан" гэдэг.

ХҮЧҮЛҮГ—Хучүлүг гээшэ найманай Таян хаанай хүбүүн бэлэй. Тэрэ, эсэгэнь—Таян хаан Жамухатай ниилэн, Чингис хааанда эсэргүү Наху гүнэй байлдааанда оролсоһон байна. Хучүлүг хүн бэеэрээ баатар хүсэтэй, энгиин хүнтэй адли бэшэ, байлдааанда зоригтойгоор тэмсэдэг бэлэй. Наху гүнэй байлдаанай урда эсэгэеэ, Таян хааниие монголшуудһаа айбаш гэжэ тэрэ зэмэлэн байһан гэдэг. Наху гүнэй байлдааанда илагдаад, Хучүлүг үсөөхэн хүниие абажа, Тамир гол хүрөөд, нэхэһэн сэрэгтэ хүсэгдэжэ, тэндэ хүреэ бүхэлэлтэ барин эсэргүүсэбэшье, илагдаба.

Тэндэһээ саашаа тэрьедэжэ, Буйруг хаан абгадаа ошобо. Гэбэшье Буйруг хаан Сохог уһанай оршомдо Чингисэй сэрэгтэ бута сохигдожо, Хүчүлүг түшэг тулгуурла боложо, мэргэдэй Тогтоа бэхи хамта баруун тээшээ зугада байна. Гэбэшье мүн лэ Чингис сэрэгтэ хүсэгдэжэ, Тогтоа бэ алуулаад, Хучүлүг Хара Ки өөдэ зугадаба.

1206 ондо Чингис хаа Хучүлүгые нэхүүлэн Зэбэнөө томилһон байбашье, Хучүлүг Уйгар, Харлагиие дайража, Хара Кидан өөдэ зугадаһан ушарһа Зэбэ бусажа ерэбэ. 1208 он Хучүлүг Хара Киданай Жүрх хааанда ниилэн ошобо.

Тэндэ Жүрүхү хаанай хатан Гэрбэстэй ушаржа, үнэн байдалаа ойлгуулжа, этигэлэ хүртэбэ. Тиихэдэнь Жүрүхү хаан Хучүлүгые хүндэлэн, өөрынгө үхиниие үгэжэ, хүрьгэн болгоо Тиигэжэ Хучүлүг Жүрүхү хаанай этигэл хайрые оложо, ажа хүниинь болоһон байна.

Гэбэшье Хучүлүг Жүрүхү хаанай урдаһаа бодожо, зэ түрыень буляаха далда оролдо хэжэ байба. Тэрэ Жүрүхү хаан жанжинуудые өөр тээшээ таа найман, мэргэдэй иргэнэй үлэһэн хүнүүдые суглуулж Жүрүхү хаанай харьяата болохо Хорезм, Самарка Осман гэхэ мэтые мэхэ булимтаржа, Хара Ки түрын эрхые буляан абаа байна. Гэбэшье тэрэ харьяа улас ба арад иргэндээ хэрэг хархисаар хандадаг һэн.

Илангаяа ислам шажанта харшалжа, христос гү буддын шажанда шүтэдэг оролдодог байгаа. Хучүлүг үдэр исламай шажанайхи хотын талмайда суглуулж "хэрбээ энэ шажанда марга байһан хүн байбал, гаража ө гэһэн зарлиг буулгаба Тиихэдэнь исламай шажа имам (түрүүлэгшэ) Ала-Уд Мухамед гэгшэ урагшаа гара "Эзэн тэнгэриин дайсанай х шоройдо булагдаһай!"—гэ хашхарба. Тиихэдэнь Хуч имамые сүмынь үүдэн хадажа алаһан гэдэг.

1218 ондо Чингис хаа томилһон Зэбэ ноёной хоёр ехэ сэрэг Хара Киданда дай ерэхэдэнь, Хучүлүг Кашгар зугадаба. Зэбэ ноён хо ороходоо, "Ямаршье шаж болобол, өөрынгөө д шүтэгты!"—гэһэн з буулгаба. Иимэ аргаар хотын оршондо һуутг дэмжэлгэ оложо, тэдэ Хучүлүг сэрэгэй урдаһаа бодожо, сэрэгтэй ниилэн дахалдаба.

Зэбэ ноёной сэрэг Хучүлүг хойноһоо нэхэжэ, Бадамга газарта тэрьедэһэн Хучүлүг алаһан байна.

Монгол
Д.БАЛЬЖИНИМ
оршуу

(Үргэлжэлэлынь хо гараха).

Холын аяншалгаһаа бусахадаа...

БОГДО ХААНУУДТАЙ ХОЛБООТОЙ

Эдэ хоёр зурагууд мэдээжэ фото-репортёр Любен Цыренжаповай архивһаа абтаһан байна. Харин жэлэй саана Үбэр Монголоор ябаад, ямаршан хото ошоходомнай, бидэнэрые абаад Бейжин зон нэн түрүүн Тяньаньмынь талмай дээрэ ябуулаад, Арадай түлөөлэгшэдэй Суглаанай дэргэдэ, Мао Цзэдунай мавзолей харуулаа.

Зүгөөр эгээл һонирхолтойнь гэхэдэ, Хитадай Богдо хаануудай ордон байгаа бэлэй. Удаа дараалан баригдаһан арба гаран ордонгуудые хаража ябахадаа, Хитад ороной олон мянган хүнүүдэ тэмдэг энэл газар ха гэжэ һанахаар ябаа бэлэй. Тиихэдээ манай монгол угсаатан-гуулай зонхилжо байһан үе саг баһал ухаандаа Хубилай-Сэсэн хаанай үеһөө захалаад, хоёр гаран жэл соо энэ хаан шэрээдэ хүбүүдынь, нарынь, гушанарынь зонхилон һуугаа ха юм. Үни холын сагай амисхаалтай, түүхээр "хилан" байһан энэ тон ехэ ордонуудай гадуур зосоогуур алхалан ябахадаа, Ази түбиин хүмүүдэй, бүхы дэлхэйншье баһал хоорондоо ямар холбоотой байһаниие мэдэрээ һэм.

Тедна "гуниг гашуудалай нудимсын" хана эндэ харуулхадань, эрхэ сүлөөдэ дуратай монгол угсаата нүүдэлшэд эндэ олоороо хосороо, тэнэрэй дунда манай Шэлдээ Зангишье баһал ябажо, алдар солото дуугаа дуулаһан байгаа гү гэжэ һанагдаа бэлэй.

Эндэ үгтэһэн түрүүшын зураг дээрэ Богдо хаануудай Бээжэндэхи ордоной гол үүдэниинь харагдана. Харин энэ наана зогсоошо хоёр үүдэ тухай хэлэхэ болоо һаа, эрхэхэн лэ зон ха харахаар һэн. Энэшье ойлгосотой. Бүлэ нэгэл үхибүүтэй болохо аргатай һэн хойноо яахабши? Бүлэ соогоо ганса үхибүүтэй байхадаа, эжэлүүдгүй эрхэлүүлдэг гэжэ хэлсэдэг бшуу...

Хоёрдохи зурагнай мүн лэ Богдо хаануудтай холбоотой. Бүхы хажуһаа хадануудаар хүреэлэгдэһэн энэ газарта Хитадай 13 Богдо хаануудай хүдөөлүүлэгдэһэн тухайнь нүхэднай бидэнэртэ хөөрэжэ үгөө һэн. Зоной ерэзд амархада, тэрээн бүхэндэ ондоонууд, өөр өөрын онсо түхэлтэй мавзолейнүүдые хаража хужарлахада, таарамжатай эрхэ байдал эндэ бии.

Бидэнэр хитадай юһэдэхи Богдо хаан болохо Лиин мавзолей үзөө һэмди. Юундэ энээниие шэлээбши гэхэдэ, тэрэ хадаа Үбэр Монголой ниислэл болоһон Хүх хотын һуури табюулһан зонхилогшо байгаа.

Газар доро зуугаад метр гүнзэгыдэ энэ Богдо хаанай болоод хоёр хатанайнь хуурсагууд бэе бэе соогоо удаа дараалан хэгдэһэн хайрсагууд соо табяатай байна. Эндэнь лэ, хажуугаарнь олон томо хайрсагууд соо хубсаһа хунарынь, амһарта жэмһэртэнь, гоёолто баялигынь хадагалаатай.

Газар дорохи бүхэли ордон соонь айлшадые угтаха танхим бии. Тэндэнь сагаан шулуугаар хэһэн айхабтар гоё һиилэлгэтэй гурбан шэрээ. Нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, амиды мэндэ наһандаа хайшаагаар ажаһуугааб - эгээл тиигээд хойто наһандаашье ажаһууха аргань олгогдонхой.

Зураг дээрэ харахада, тэрэ сэхэ саана, баглагар модоной оройдо Ли Богдын мавзолейн хушалта харагдана. Ажалай үдэр байгаашье һаань, зон һонирходог, олоороо ерэдэг, харадаг гээшэ аабза...

Ц. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

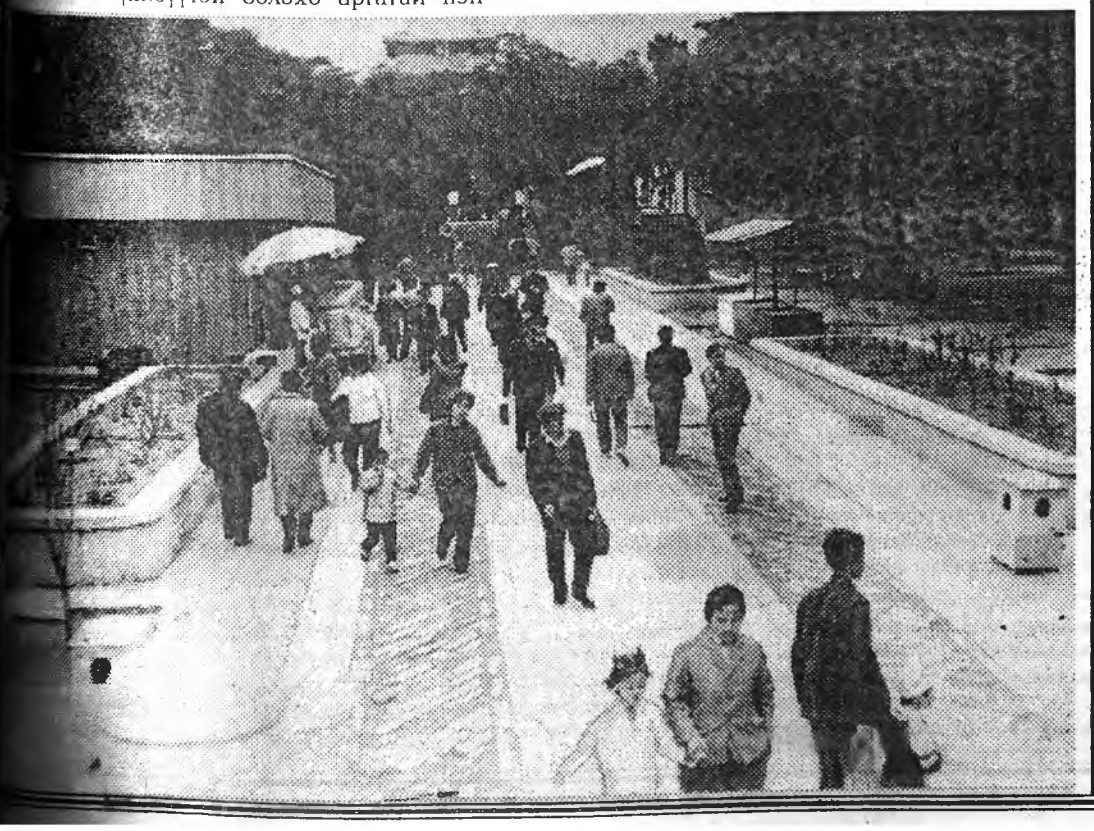

ЭДЭБХИ, ҮҮСХЭЛЫНЬ ҮНДЭРӨӨР СЭГНЭГДЭБЭ

1980 он. Дэрээнэй һургуулиин һурагшадай болон багшанарай хүсөөр Алла голой эрьедэ һурагшадай ажалай болон амаралтын лагерь бодхоогдобо. Энэ хэрэгтэ совхозойнь хүдэлмэришэд эдэбхитэйгээр хабаадаа һэн.

Лагериин дэргэдэ спортивна талмай, үхибүүдэй шунгаха бассейн баригдажа, ажаллахада, амархада, таатай зохид болоо һэн.Энэ һайшаалта хэрэгые һургуулиин директор Юрий Жигжитович Рабжинов шадамараар хүтэлбэрилһэн, үүсхэл оролдолго гаргаһан гэжэ нютагаархидынь мүнөөшье дурдадаг юм.

1970-аад онуудаар Алла тосхондо спортивна зал баригдаба.Юрий Жигжитович сомоной Совет ба совхозой профкомой зүгһөө мүнгэ абажа, шэнэ спортивна залдаа хэрэгсэлнүүдые абаһан, спортивна костюмуудаар һургуулиин суглуулагдамал командые хангаһан бэлэй.

1980-яад онуудаар Дэрээнэй совхозой үүсхэлээр спортивна залда хоёр дабхар байшан залгагдаба. Спортивна залай хоёрдохи дабхарта бүхэ барилдаагаар, доронь - волейболоор мүрысөөнүүд үнгэргэгдэнэ.

Алла тосхондо волейболоор мүрысөөнүүд саг үргэлжэ болодог. Юрий Жигжитовичэй үүсхэлээр дайнай ветерануд - аха дүүнэр Дашиевуудай, Ухиновуудай нэрэмжэтэ спортивна мүрысөөнүүд заншалта боложо, Алла тосхондо жэл бүри үнгэргэгдэнэ. Тус мүрысөөнүүдтэ Хурамхаанай аймагай спортсменүүдһээ гадна Баргажанай түлөөлэгшэд хабаадалсадаг юм.

Юрий Жигжитович Рабжинов һургуулиингаа дэргэдэ эвенк яһатанай соёлой түб эмхидхэгшэдэй нэгэниинь болоно. Дэрээнэй һургуулиин тус түбые багша Е. А. Романова хүтэлбэрилнэ. Эвенк яһанай һурагшад арһа элдэнэ, арһаар малгай, гутал, бээлэй оёно, жэжэ шүрэ хэрэглэжэ һурана. Бүтээһэн эд зүйлнүүдээ худалдана, мүн холо, ойрын выставкэнүүдтэ хабаадана.

Һаяхан хойто зүгэй арадуудай гар урлалай уласхоорондын выставкэ Гамбург хотодо үнгэргэгдэбэ. Дэрээнэй дунда һургуулиин эвенк һурагшадай бүтээлнүүд выставкэдэ хоёрдохи һуури эзэлжэ, бултанай һонирхол татаа.

Аймаг соо үнгэргэгдэһэн "Гэсэрэй" 1000 жэлэй ойн һайндэртэ тус һургуулиин һурагшадай бүтээһэн зүйлнүүд табигдажа, нэгэдэхи һуури эзэлээ һэн. Улаан-Үдэдэшье үндэр сэгнэлтэдэ хүртөө.

Буряад хэлэ, үндэһэн соёлоо хүгжөөлгэдэ тэрэ ехэ анхарал хандуулдаг. "Буряад үнэндэ" захил хэхэ талаар ехэ эдэбхи үүсхэл гаргажа, ойлгуулламжын хүдэлмэри ходо ябуулдаг заншалтай. 1995 оной хоёрдохи хахадта энэ һургуулиин коллектив 43 хэһэг "Буряад үнэн"захюулһан юм. Энэшье жэлдэ, 1996 оной түрүүшын хахадта захил хэхэ үедэ, мүнгэнэй талаар хэды хүшэр байбашье, энэ коллектив 13 хэһэг түрэл газетэеэ захиһан байна. Һайнта даа, хүндэтэ нүхэд!

Дээрэ дурдагдаһан хэрэгүүдтэ һургуулиин директорэй оруулһан хубита ехэ. Һаяхан Буряад Республикын Президентын Зарлигаар Юрий Жигжитович Рабжиновта "Буряад Республикын физическэ культурын габьята хүдэлмэрилэгшэ" гэһэн үндэр нэрэ зэргэ олгогдобо. Хурамхаанда, Дэрээндэ спортивна хүдэлөөе өөдэнь дэбжүүлжэ ябаһан Юрий Жигжитовичые үндэр нэрэ зэргээрнь амаршалаад, ажалдань амжалта, элүүр энхые хүсэнэб!

В. БАТОРОВ.

Туһатай зүбшэл

БАГАХАН НЮУСАНУУД

* ***Кухни соохи линолеумоор хушагдаһан шала ехэл түргэнөөр муухай болошодог. Тэрэнээ кальцинированнэ содоор угаажа болохо гү?***

- Линолеумоор хушаатай, мүн шэрдэгдэһэн шалаяа кальцинированнэ содоор угааһанай балай хэрэггүй. Мылэтэй бүлеэн уһаар угаахада, сэбэр болодог. Тиихэдээ шала дээрэ уһа ехээр адхалтагүй. Юуб гэхэдэ, забһараарнь уһан ороходоо,линолеумынь "хүбхыжэ" муудадаг бшуу.

* ***Вьетнам һубадаар хэгдэһэн зүүдхэлэй нариихан оодорыень юугээр арилгахаб?***

- Сайн нэгэ халбага дабһа уридшалан хэгдэһэн лёнтой нимгэхэн бүд соо зүүдхэлээ хэһэн хойноо бүлеэн уһанда дабһанайнь хайлашатарнь байлгагты, һүүлдэнь тэрэнээ хатааха ёнотойт.

* ***Сагаан үнгэтэй ойм.о яагаад угаахада, сэбэр сагаан зандаа үлэхэб?***

- Сайн хоёр халбага бура нэмэгдэһэн бүлеэн уһан соо 1-2 часай туршада байлгаад угаахадатнай, сэбэр болохо.

* ***Арһан (дублёнко) дэгэлээ өөрөө яагаад сэбэрлэхэб?***

-Түрүүн бүлеэн мылэтэй уһанда нашатырна спирт нэмэгты. Дэгэлээ сэбэрлэхэ бүдөө бэлэдхэһэн энэ холисодоо норгоод, муухай болоһон талыень аршахат. Тиихэдээ бүдөө шэнээр һэлгүүлжэ байха ушартай.

Дэгэлэйнгээ газаа талыень иигэжэ түрүүлэн арилгаһанайнгаа һүүлдэ хахад литр уһанда 20 грамм глицерин ба нашатырна спирт, 5 грамм бура нэмэгдэһэн холисо хэрэглэхэдээ, бүдтэ баһал норгожо, арилгаһан муухай болоһон талыень дахинаа аршахат. Сэбэр болоһон дэгэлээ хатахыень үлгэгты. Һүүлдэнь тэрэнэйнгээ һайса хатаһан хойнонь зөөлэн болгожо, гараараа үнгэхэ ёнотой.

* ***Холодильнигай хүргэдэг камерань ехэ түргэн сэнтэдэг, мүльһэтэдэг. Тэрэнэйнгээ температурыень ондоо болгон хубилгаха гээд ядаад, орхёоб...***

- Холодильнигаа угааһанайнгаа һүүлээр хүргэдэг камерын досоонь нимгэн полиэтилен дэбдихэдэ, багаар сэнтэдэг.

* ***Эдеэ бэлдэжэ шараһан өөхэ, тоһоёо дахинаа хэрэглэжэ болохо юм гү? Хагшанги үнэрыень яагаад үгы хэхэб?***

- Шаража хэрэглэһэн өөхэ, тоһон дээрэ хүйтэн уһа хэзд, бусалгахат. Уһан хагшанги үнэрыень үгы хэхэ ёнотой. Тиигэзд өөхэ, тоһоёо бүдөөр шүүжэ, дахинаа хэрэглэхэдэ, болохол даа.

* ***Хубсаһа хунар сагаан болгодог зүйл худалдаа наймаандa ехэл хомордошоо. Тэрэниие һэлгүүлхэ юумэн олдохо гээшэ гү?***

-Аптекэнүүдтэ наймаалагдадаг 3 процентнэ водородой перекись хубсаһа хунар һайнаар сагаан болгодог.

"Сельская жизнь"

газетэһээ абтаба.

Соёлой һонин

БАГШЫН НЭРЭМЖЭТЭ

Хурамхаанай интернат һургуули хадаа 1959 ондо нээгдээ бэлэй. Тэрэнэй түрүүшын директор Буряад Республикын болон Россин Федерациин һургуулиин габьята багша Зана-Базар Сажинович Сажинов байһан юм.

Тус интернат һургуулиин мүнөө лицей-интернат болоод байхые харахада, булта шахуу барилгануд З-Б.С.Сажиновай директорээр хүдэлжэ байха үедэ ашаглалгада үгтэһэн юм.

Түрүүшын жэлнүүдтэ һургуулиин барилгашад ойдо гаража, хэрэгтэй модоёо өөһэдын хүсөөр бэлэдхээд, тэрэнээ машинада тээжэ асараад, пилорамадаа баһал өөһэдөө хюрөөдэжэ, һурагшадай хамтын байранууды, багшанарай гэрнүүдые бодхоохон байха.

Удаа дараалан интернат һургуули хүсэндөө хүрэжэ, түрүүшээр найман жэлэй байһан аад, һүүлдэнь сагай эрхэ байдалай эрилтэнүүдтэ харюусан, дунда һургуули болоо һэн.

Энэ интернат һургуулида дүршэлтэй багшанар хүдэлөө. Олохон жэлэй хугасаа соо һуралсалай талаар директорэй орлогшоор математикын багша Александра Бадмаевна Цоктоева ажаллаа. Ород хэлэнэй, литературын багшаар Дари Очировна Орбодиева, эхин классуудай багшанар Цыпдема Бухаевна Сундарон, Вера Мужановна Бубеева, Дулма Чимит-Цыреновна Жигжитова, зурагай багшаар Сергей Сотихонович Болсобоев, физкультура болон спортын багша Владимир Сергеевич Щербаков болон бусад нүхэд хүдэлөө юм.

Интернат һургуулиин түүхын багша Валентина Очировна Боробинагай эдэбхи үүсхэлээр эндэ музей эмхидхэгдэнхэй. Тэрэнь түрүүшын директор Зана-Базар Сажиновай нэрэ зүүнхэй.

Музей соо суглуулагдаһан экспонадууд ехэ гуримтайгаар дэлгээгдэн табигданхай.

З-Б.С.Сажиновай гуурһан дорохоо гараһан методическа номуудые, статьянуудые эндэ олохот.

Дүрэ зурагуудтай тусхай планшет хэгдэнхэй. Тэрэнь хадаа бэлигтэй, бэрхэ багша Зана-Базар Сажинович Сажиновай дайшалхы замда зорюулагдаа.

Политическэ хүдэлмэрилэгшэ, ахалагша лейтенант Зана-Базар Сажинов хадаа Октябриин хубисхалай үлгы—Санкт-Петербург хотые фашис булимтарагшадһаа хамгаалалсаһан, хүреэлэлгын гэхэ гү, али блокадын бүхы үдэр һунинүүдые тэндэ үнгэргэһэн, хүндын хүндэ байдал бэеэрээ үзэһэн, үхэл тахалые хоёр һодөөрөө хараһан хүн гэхэдэ алдуугүй.

Эдэ бүгэдэ тушаань баһал бэшээтэй. Багшанарай арбан нэгэдэхи класс дүүргээд, өөрөө би Зана-Базар Сажинович Сажиновай директорээр хүдэлжэ байһан һургуулида ажаллаа хүм. Тиимэһээ хуушанайнгаа багшын бидэндэ—залуушуулда али зэргээр туһаламжа үзүүлдэг, дүй дүршэлөөрөө хубаалдадаг байһаниинь мартаха бэшэлди даа. Гэхэтэй хамта З-Б.С.Сажиновай дурадхалаар Буряадай багшанарай дээдэ һургуулиин биологиин факультедтэ һурахаяа суттаа дунда һургуули дүүргэһэн, хамта ажалладаг Роза Нечкина гэжэ хани басагантаяа ошоо бэлэйб. Тэрэ гэһээр гуша гаран жэл үнгэрэн ошоо. Тиибэшье мэнэл һаяхана шэнгеэр үзэгдэхэ юм.

Һайн хүнэй хэһэн хэрэг, энэ дэлхэйдэ сараа гарган үлөөһэн зүргэ ногоогоор хушагдан мартагдаха бэшэ, зүгөөр үеһөө үедэ залуушуулда, шэнэ халаанда дамжуулагдан хүрэжэ ябаха зэргэтэй гээшэ ааб даа. Тиимэшье байнгүй яахаб? Энэ юртэмсымнай жама ёһо тиимэ бэшэ аал?

Хуушанай интернат һургуулида гэхэ гү, али мүнөөнэй лицей-һургуулида һуралсалай шэнэ жэл бүхэндэ шабинартаа түрүүшын директор, Россин Федерациин болон Буряад Республикын һургуулиин габьята багша Зана-Базар Сажинов тухай тусхай хөөрэлдөөнүүд класс бүхэндэ үнгэргэдэдэг заншалтай юм.

В.БАДМАЕВА.

НЮТАГАЙНГАА ДУУША БАСАГЫЕ ДЭМЖЭЕ!

Байгша оной октябриин 25-да оперо болон баледэй театрай тайзан дээрэ Буряад Республикын арадай артистка, республиканска, бүхэроссин, бүхэсоюзна болон уласхоорондын конкурснуудай лауреат Дарима Дугдановагай тоосоото концерт болохонь.

Дарима Дугданова Хэжэнгын аймагай Эдэрмэг тосхондо түрэһэн намтартай. Эжы, абань, эгэшэ, дүүнэрынь бултадаа дууша хонгёо һайхан хоолойтой зон юм.

Дээдэ-Хэжэнгынгээ дунда һургуули дүүргээд, Дарима басаган 1974 ондо Улаан-Удын хүгжэмэй училищиин оюутан боложо ороо бэлэй. Буряад Республикын габьята артист Жамсаран Дандаровай хүтэлбэрилдэг дуунай класс амжалтатайгаар дүүргээд, "Байгал" ансамбльда дуушанаар абтаа һэн. Тэрэ гэһээр хорёод жэл соо Дарима Дамбаевнагай "Байгал" ансамбльтайгаа ябаагүй газарынь үгы шахуу. Хитад, Монгол, Япон оронууд, Тыва, Саха (Яхад) республикануд болон бэшэшье газарнуудаар гастрольдо ябаһан байха.

Дарима Дугданова хонгёо һайхан хоолойгоороо онсо илгардаг. Буряад арадайнгаа дуунуудые дээрэ үргэжэ бүхэсоюзна болон уласхоорондын олон тоото конкурснуудта хабаадахадаа, нэгэтэ бэшэ лауреат болохон байна.

"Алтан намар" гэжэ жэл бүри үнгэргэдэдэг уласхоорондын конкурсдо 1981 ондо Улаан-Баатар хотодо хабаадахадаа, алтан медаляар шагнагдаһан байна.

1991 ондо Улаан-Баатар хотодо уласхоорондын эстрадын дуунай конкурсдо олон гүрэнэй түлөөлэгшэд хабаадаһан байна. Россин, Хитадай, Корейн, Германиин, Румыниин, Чехословакиин, Монголой болон бэшэшье гүрэнүүдэй залуу бэлигтэй дуушадай мүрысөөнэй дүнгөөр нютагаймнай басаган лауреадай үндэр нэрэ зэргэдэ хүртөө бэлэй.

1986 ондо "Ажалдаа шалгарһанай түлөө" гэһэн медаляар шагнагдаһан, 1991 ондо "Буряад Республикын арадай артист" гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэһэн байна.

Бэлигтэй дууша басаганаймнай тоосоото концерт эрхим шанартайгаар үнгэрхэ байһандань һэжэг түрэнэгүй. Холо, ойрын нютагуудһаа олон тоото нүхэдынь, хүршэ Монгол оронһоо "Баян Монгол" (25 хүн) ансамбль Дарима Дамбаевнагай урилгаар ерэжэ, концертдэнь хабаадалсаха байна. Айлшадые мүнөө сагта эрхим һайнаар уттажа абахын тула бага бэшэ мүнгэн хэрэгтэй гэжэ ойлгосотой. Тиимэһээ нютагаймнай басаганда шадал зэргээрээ туһалыт гэжэ хүл дээрээ гараһан шадалтай фирмэнүүдтэ, эмхинүүдтэ, хубиин үйлэдбэринүүдтэ "Хэжэнгэ" эблэлэйхид хандана. Иимэ хаягаар туһаламжа үзүүлжэ болохо:

Р/счёт сбербанка 301/048 к/с 600164304
Р/С 21016220 МФО 107000
Бурятский банк Сбербанка России на лицевой счет № 60596 ДУГДАНОВОЙ Дариме Дамбаевне.

ИРАК ОРОНООР АЯНШАЛБА

Байгша оной сентябриин 22-һоо октябриин 8 болотор Ирак ороной Вавилон хотодо уласхоорондын фольклорно фестивальдэ үнгэргэгдэбэ. Энэ болохон ехэ һайндэртэ дэлхэйн олон гүрэнүүдэй түлөөлэгшэд ерэжэ, уран бэлигээ харуулһан байна. Ямар ороной түлөөлэгшэд ерээб гэхэдэ, Иордани, Бангладеш, Энэдхэг, Румыни, Япон, Финлянди, Таиланд болон дэлхэйн олон ороной түлөөлэгшэд ерээ. Харин манай Росси гүрэнһөө Казахстанай хотын "Татария", (Татарстан Республика), Элистэ хотын фольклорно-этнографическа оркестр (Хальмаг-Тангч Республика), Петрозаводскын университедэй оюутадай ансамбль (Карелия Республика). Манай республикын уран бүтээлэй түбэй ансамбльнүүд "Наран-Гоохон", дуу хатарай "Байгал" ансамблиин хоолой хатарай дууладаг 9 басагад, хүбүүд, "Забава" гэжэ фольклорно ансамбльнүүд ошохон байна.

Буряад Республикаһаа ошохон бүлэг артистнуудые уран бүтээлэй түбэй директор Донсорунова Надежда Галсановна хүтэлбэрилдэг. Энэ бүлэгтэ хэд орожо ошооб гэхэдэ, Буряад Республикын габьята артистка Светлана Батуева, Леонид Бабалаев, Жаргал Бадмацыренов, хатаршан, Буряад Республикын габьята артист Аюр Аюшеев, Монгол оронһоо уригдажа ерэһэн хүгжэмшэн Баттувшин болон бусад болоно.

Манай республикаһаа ошохон артистнуудай концерт-наадан олондо һайшаагдаа, хубсаһа хунарынь, гоё һайхан урданай бүтээлүүдэй зүүдхэлнүүд олон зониие һонирхуулаа. Манай артистнуудай мүнгэн хуур, лимбэ, ятаг болон товшуур дээрэ наадахадань, Вавилон хотын 50 мянган зониие баттаадаг театрай танхим нэрьемэ ашаглаан уттадаг байгаа. Ансамблиин залуу бэлигтэй дуучин Жаргал Бадмацыренов ирак арадай дуу сээжэлдээд, ирак хэлэй дээрэ дуулажа, олоной һайшаалда хүртэбэ.

Вавилон хотын үзэмжэтэ һайхан музей, театрнуудтай танилсахаһаа гадна, Багдад хотын университедтэ урилгаар ошоо концерт-наада харуулһан байна. Үшөө тиихэдэ "Палестина" гэдэг гостиницын уужам талмай дээрэ олон тоото хари гүрэнэй худэлмэрилэгшэдэй урда концерт табиһан байна.

Энэ уласхоорондын фестивальда ошохын тула горитойшоо мүнгэн хэрэгтэй болоно гэжэ хэндэшье мэдээжэ. Эндэ хэд туһалаһан гэхэдэ, нэн түрүүн манай Буряад Республикын Правительствын Ярууһын, Хориин болон Ивалгын аймагуудай захиргаанууд, гулваанар, фирмэ "Пяс" (директорынь Чимбеев Н.Д.) "Бурятзолотодобыча", "Сибакадембанк" (директорынь Б.Ч.Батуев), "Бурхлебпром" фирмэ "Парамита" болон бэшэшье хубиин үйлэдбэринүүд болоно. Дээрэ дурсагдагша фирмэ болон эмхинүүдэй дарганарта дохин баяр хүргэжэ байһанаа "Байгал" ансамблиин бүлэг артистнуд мэдүүлнэ.

Аяар холын Ирак ороноор амжалтатай ябажа ерэһэн, амаршалаад, саашанхи зохёохы ажалдань үшөө ехэ амжалт хүсэе.

Б-Д.ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

ХҮГЖЭМ ШАГНАЖА ЖАРГААД...

Буряадай филармониин концертнэ зал соо хүгжэмэй нааданай 57-дохи сезон эхилбэ. Түрүүшын концерт үнгэрһэн субботодо уласхоорондын лауреат Владимир Рябовай концертээр нээгдэбэ. Москваһаа бууһан айлшамнай фортепиано дээрэ эрхим һайнаар наадажа, хүгжэмдэ дуратайшуулай сэдьхэл хүлгүүлээ. Шопен, Брамс, Лист, Метнер гэгшэдэй бэшэһэн зохёолнуудые Владимир Рябов наадаба. Мүн баһа хүгжэмэй хажуугаар Борис Пастернагай, Николай Заболоцкиин, Александр Блогой шүлэгүүд соностоо.

Хоёрдохи концерт амаралтын үдэр болобо. Энэ концертдэ филармониин, мүн оперно театрай артистнууд хабаадаа.

Гарагай 2-то уласхоорондын конкурсын лауреат Наталья Трулль (фортепиано) тэрэ үдэшэ наадаа. Москваһаа ерэһэн айлшамнай баһал үнэн шадабаритай байна. П.Чайковскиин "Жэлэй дүрсэг", С.Прокопьевой "6-дахи соната" гэһэн олондо мэдэгдэхэ суута зохёолнууд гүйсэдхэгдэнэ.

Үсэгэлдэр баһал Москвагаа бууһан айлшан, уласхоорондын конкурсын лауреат Юрий Шишкин (баяан) үнэн шадабарияа харуулба. Дмитрий С.Прокопьев, Мендельсон гэгшэдэй зохёолнуудые гүйсэдхэгдэһэн байна.

Хүгжэм шэнжэлэгшэдэй Наталья Ринчинова үнгэргэдэг концертнүүдые хүтэлбэрилдэг.

М.ДАНИЛОВА.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Редактор Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ Н. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., ПИНТАЕВ В. И. (хэблэлэй директор), РИНЧИНОВ С.Д. (редакторай орлогшо), САМБЯЛОВА Т.В.

Манай адрес: 670000. Улаан-Удэ, Каландаришвилиин үйлсэ, 23, "Буряад үнэн" газетын редакци.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудаһан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэһэг 4327 Хэблэлдэ тушаагдаһан саг 18.30

Буряад Республикын республиканска типографида газетэ хэблэгдэв. Директорэйнь телефон: 2-40-45. Б-0079-дэхи номертойгоор бүрилгэлдэ абтанхай. Заказ №197

Редакциин телефонууд: редакторай - 2-50-96, приёмный - 2-54-54, редакторай орлогшонорой - 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретариин - 2-50-52, секретариадай - 2-60-91, таһагуудай нийтын-политическэ - 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа - 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой, эрдэмэй болон һургуулиин үлэй - 2-60-21 (даагшань), 2-57-63, олонниитын худэлмэриин ба мэдээсэлэй - 2-54-93, (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын - 2-67-81; корректорнуудэй - 2-33-61, компьютерна түбэй - 2-66-76. Манай корреспондентнууд: Агинскда - 3-42-19; Закаменскда - 30-61.

"Бурятия" хэблэлэй телефонууд: директор - 2-49-94, бухгалтери - 2-23-67, вахта - 2-67-95, 2-67-05.